

**ХУУЛЬ ЗҮЙН
ҮНДЭСНИЙ ХҮРЭЭЛЭН**

**“ЭВЛЭРҮҮЛЭН ЗУУЧЛАЛЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН
ЗАРИМ ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ҮР
ДАГАВРЫГ ҮНЭЛЭХ НЬ” СУДАЛГАА**

2023

СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

12 сар

Улаанбаатар хот

Судалгааг хянасан:

Х.Эрдэм-Ундрах

Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгийн
захирал, Хууль зүйн ухааны доктор (Dr.jur)

М.Түвшинжаргал

Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга, Хууль
зүйн ухааны доктор (Ph.D)

Судалгааг гүйцэтгэсэн:

М.Мөнхнаран

Судлаач, Хууль зүйн ухааны доктор (LL.D.)

ГАРЧИГ

УДИРТГАЛ.....	4
НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ТОЙМ.....	5
1.1 Судалгааны ажлын үндэслэл, шаардлага	5
1.2 Судалгааны ажлын зорилго, зорилт	5
1.3 Судалгааны ажлын хамрах хүрээ.....	6
1.4 Судалгааны ажлын арга зүй.....	6
1.5 Судлагдсан байдлын тойм	7
ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. ТӨРИЙН БОЛОН ТӨРИЙН БУС БАЙГУУЛЛАГА, МЭРГЭЖЛИЙН ХОЛБООДЫН ДЭРГЭДЭХ ЭВЛЭРҮҮЛЭН ЗУУЧЛАЛЫН ТУХАЙ ОЙЛГОЛТ	8
ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ. МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ЭВЛЭРҮҮЛЭН ЗУУЧЛАЛД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ: ТӨРИЙН БОЛОН ТӨРИЙН БУС БАЙГУУЛЛАГА, МЭРГЭЖЛИЙН ХОЛБООДЫН ДЭРГЭДЭХ ЭВЛЭРҮҮЛЭН ЗУУЧЛАЛЫН АСУУДАЛ.....	10
3.1. Монголын Үндэсний Худалдаа Аж Үйлдвэрийн Танхимын дэргэдэх Бизнесийн Маргааныг Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв	10
3.2. Улаанбаатар хотын Худалдааны Танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв ..	12
ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ. МАРГАГЧ ТАЛУУДЫН ТӨРИЙН БОЛОН ТӨРИЙН БУС БАЙГУУЛЛАГА, МЭРГЭЖЛИЙН ХОЛБООДЫН ДЭРГЭДЭХ ЭВЛЭРҮҮЛЭН ЗУУЧЛАЛЫГ СОНГОХ ЯВДЛЫГ ЗАН ҮЙЛИЙН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ҮҮДНЭЭС СУДЛАХ НЬ.....	18
ТАВДУГААР БҮЛЭГ. ОЛОН УЛСЫН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ БА ГАДААД ОРНЫ ТУРШЛАГА.....	20
5.1. Олон Улсын Эрх Зүйн Зохицуулалт	20
5.2. Гадаад орнуудын туршлага: Сингапур болон Япон Улсын Туршлагаас	22
5.2.2. Асуудлыг Эвлэрүүлэн Зуучлалын Дүрмээр Шийдвэрлэх нь: Япон Улсын Туршлага	24
ЗУРГААДУГААР БҮЛЭГ. МОНГОЛ УЛСЫН ТӨРИЙН БОЛОН ТӨРИЙН БУС БАЙГУУЛЛАГА, МЭРГЭЖЛИЙН ХОЛБООДЫН ДЭРГЭДЭХ ЭВЛЭРҮҮЛЭН ЗУУЧЛАЛД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДЛУУД, САНАЛ ЗӨВЛӨМЖ.....	25
6.1. Дүгнэлт	25
6.2. Санал, Зөвлөмж	30

УДИРТГАЛ

Эвлэрүүлэн Зуучлалын тухай Хууль (2012) маргааны талууд эвлэрүүлэн зуучлалын үйлчилгээ авахаар зөвхөн нэг харьяаллын байгууллагад хандахаар хуульчлаагүй, шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалд хандах эсвэл төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалд хандах эсэхээ өөрсдөө сонгох боломжийг талуудад олгосон. Хэдий ийнхүү хувийн болон шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын холимог хэлбэрийг сонгосон нь сайшаалтай ч бодит практик дээр шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлал нь эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийн асуудлаараа төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалаас ихээхэн давуу талтай байдаг.

Харин төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын үйл ажиллагаа, түүнд тулгамдаж буй асуудлаар хийсэн тухайлсан судалгаа тун цөөхөн байна. Үүнээс гадна уг асуудлаар цөөхөн богино хэмжээний судалгааны ажлууд буюу эрдэм шинжилгээний өгүүллүүд бичигдсэн байх ч эдгээр нь төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын бодит хэрэгжилт хангалтгүй байх асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд хуулийг үндсэнд нь өөрчлөх талаарх саналыг гаргасан байхаас бус одоогийн бодит нөхцөл байдал дээр үндэслэн хуулийн өөрчлөлт хийлгүйгээр практик дээр асуудлыг хэрхэн шийдвэрлэж болох талаар санал, зөвлөмж гаргаагүй байна..

Иймд уг судалгааны ажил Эвлэрүүлэн Зуучлалын тухай Хууль (2012)-ийн 8 дугаар зүйл буюу төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбооны үйл ажиллагаа дахь эвлэрүүлэн зуучлалын хэрэгжилт, эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлд тулгамдаж буй асуудал, нийгэмд үзүүлж буй эерэг, сөрөг байдлыг илрүүлэн дүгнэлт гаргах, цаашид тус заалтыг зохистой, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх боломжит хувилбарыг тодорхойлж, зөвлөмж боловсруулахыг зорилоо.

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ТОЙМ

1.1 Судалгааны ажлын үндэслэл, шаардлага

Эвлэрүүлэн зуучлах тухай хууль 2012 онд батлагдсанаас хойш Монгол Улсад эвлэрүүлэн зуучлалын үйл ажиллагаа өндөр тоогоор амжилттай явагдаж байгаа ч эдгээр нь шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаагаар хязгаарлагдаж байна. Гэсэн ч Эвлэрүүлэн Зуучлалын тухай хуулийн 7 болон 8 дугаар зүйлд эвлэрүүлэн зуучлалын төвүүд шүүхийн дэргэд байхаас гадна төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэд мөн байхаар заасан.

Харин Монгол Улсын хэмжээнд Монголын Үндэсний Худалдаа Аж Үйлдвэрийн Танхимын дэргэдэх Бизнесийн Маргааныг Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв, Улаанбаатар хотын Худалдааны Танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв болон Монголын Олон Улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв гэсэн хэд хэдэн төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүд байдаг.

Гэвч эдгээр төвүүд дэх эвлэрүүлэн зуучлалын ажиллагаа тун хангалтгүй түвшинд явж байгаа юм. Мөн энэ талаарх судалгааны ажлууд ховор байх тул төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын эвлэрүүлэн зуучлалд тулгамдаж буй асуудлаар, маргалдагч талууд яагаад эдгээр эвлэрүүлэн зуучлалыг харьцангуй бага сонгож байгаа талаар эрх зүйн болоод социологийн мөн зан үйлийн эдийн засгийн хүрээнд нарийн судлах шаардлагатай байгаа юм.

1.2 Судалгааны ажлын зорилго, зорилт

Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлд шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлагчийг, мөн хуулийн 8 дугаар зүйлд төрийн болон төрийн бус байгууллага дахь эвлэрүүлэн зуучлагчийг ялгаж хуульчилсан. Энэхүү зохицуулалтын онцлог байдал болон практикт эвлэрлийн гэрээг хэрэгжүүлэхэд ямар үр дүн бий болгож байгааг судалсан бүтээл, эрдэм шинжилгээний ажил харьцангуй цөөн байна.

Иймд төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбооны үйл ажиллагаа дахь эвлэрүүлэн зуучлалын хэрэгжилт, эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлд тулгамдаж буй асуудал, нийгэмд үзүүлж буй эерэг, сөрөг байдлыг илрүүлэн, тодорхой шалгуур үзүүлэлтэд үндэслэн дүгнэлт гаргах, цаашид эрх зүйн орчныг сайжруулах, зохистой, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх боломжит хувилбарыг тодорхойлж, зөвлөмж боловсруулахад энэхүү судалгааны ажлын зорилго оршино. Уг зорилгын хүрээнд дараах зорилтыг дэвшүүлэн тус судалгааг хийв. Энэ нь:

- Хуулийн хэрэгжилтийн явц дахь ололтыг бататгахын зэрэгцээ хуулийг хэрэгжүүлснээр гарч буй хүндрэл, бэрхшээлтэй асуудал, нийгэмд үзүүлж буй эерэг, сөрөг байдлыг илрүүлэн, тодорхой шалгуур үзүүлэлтэд үндэслэн дүгнэлт гаргах, цаашид зохистой, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх боломжит хувилбарыг тодорхойлж, зөвлөмж боловсруулах

1.3 Судалгааны ажлын хамрах хүрээ

Судалгааны ажлын хүрээнд төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбооны үйл ажиллагаа дахь эвлэрүүлэн зуучлал, эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийг хангахтай холбоотой харилцаа хамаарах бөгөөд зарим төрлийн маргааныг эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаа буюу иргэний эрх зүйн маргаан, хөдөлмөрийн эрхийн маргаан болон гэр бүлийн харилцаанаас үүссэн маргаанд холбогдолтой эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагааны асуудлыг тус судалгаа хөндөхгүй болно.

№	Сонгосон зүйл заалт	Зүйл заалтын агуулга
1	8.1	8.1.Төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоо үйл ажиллагааныхаа чиглэлийн дагуу тухайн салбарын эрх зүйн харилцаанаас үүссэн маргааныг шийдвэрлэх эвлэрүүлэн зуучлагчийг ажиллуулж болно.
2	8.2	8.2.Энэ хуулийн 8.1-д заасан зуучлагчаар дээд боловсролтой, эвлэрүүлэн зуучлагчийн сургалтад хамрагдан эрхийн гэрчилгээ авсан, тухайн чиглэлийн асуудлаар эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаа явуулах эвлэрүүлэн зуучлагчийн нэрсийн жагсаалтад бүртгэгдсэн мэргэшсэн эвлэрүүлэн зуучлагчийг ажиллуулна.

Өөрөөр хэлбэл судалгаа нь зөвхөн дээрх хүснэгтэд дурдсан зүйл заалтын хэрэгжилтийн төлөв байдлын хүрээнд хийгдсэн болно.

1.4 Судалгааны ажлын арга зүй

Судалгааны арга зүйн тухайд тус судалгааны ажил нь тоон болон чанарын судалгааны аргаас гадна хууль зүйн салбарт элбэг хэрэглэгддэг бус шинэлэг судалгааны аргууд болох зан үйлийн эдийн засгийн консефтуудыг ашиглан төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын хэрэгжилтэд үнэлэлт өгөх болно. Учир нь Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай 2012 оны хуульд маргааны талууд эвлэрүүлэн зуучлалын үйлчилгээ авахаар зөвхөн нэг харьяаллын байгууллагад хандахаар хуульчлаагүй, шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалд хандах эсвэл төрийн төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалд хандах эсэхээ өөрсдөө сонгох боломжийг талуудад олгож хуульчилсан.¹

Харин ийнхүү сонгох боломжийг ашиглан маргалдагч талууд шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалд хандах уу? эсвэл төрийн төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалд хандах уу? гэдгийг сонгоход зан үйлийн эдийн засгийн консефтууд орж ирдэг. Өөрөөр хэлбэл аливаа этгээд тодорхой чухал сонголтуудыг хоёр эсвэл хэд хэдэн зүйл дотроос сонгон хийх болсон нөхцөлд түүнийг сонголт хийхэд зөвхөн хуулиас гадна социологийн болоод зан үйлийн хэд хэдэн хүчин зүйл нөлөөлдөг.

Иймд маргалдагч талууд яагаад төрийн төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалаас илүүтэйгээр шүүхийн дэргэдэх

¹ Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хууль, 2012 он, 7, 8 дугаар зүйл.

эвлэрүүлэн зуучлалыг сонгож байгааг зөвхөн дурдаад орхилгүй, зан үйлийн эдийн засгийн онолын үүднээс тодорхой тайлбарлан судалж хуульд өөрчлөлт оруулахгүйгээр практикт хэрэгжих боломжтой бодит шийдлүүдийг санал болгохыг тус судалгааны ажилт зорилоо.

1.5 Судлагдсан байдлын тойм

Төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбооны үйл ажиллагаа дахь эвлэрүүлэн зуучлал, эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийг хангахтай холбоотой харилцаа буюу эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн хэрэгжилттэй холбоотойгоор тусгайлан хийсэн судалгаа ихээхэн ховор байгаа юм. Энэ талаарх судалгааг Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийсэн үнэлгээний тойм гэх Шүүхийн судалгаа, мэдээлэл, сургалтын хүрээлэнгээс гаргасан эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийн хэрэгжилтэд хийсэн өргөн хүрээний судалгааны ажлын нэг хэсэгт дурдсан²-аас өөрөөр тусгайлан Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн хэрэгжилт, тулгамдаж буй асуудалд хийсэн тухайлсан судалгаа байхгүй байна.

Шүүхийн судалгаа, мэдээлэл, сургалтын хүрээлэнгээс гаргасан уг судалгаагаар шүүхээс гадуурх төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын бодит хэрэгжилт хангалтгүй байна хэмээн дүгнэсэн. Учир нь талууд эвлэрүүлэн зуучлагчийн тусламжтайгаар эвлэрэлд хүрж эвлэрлийн гэрээ байгуулсан ч тухайн эвлэрлийн гэрээг шүүгчийн захирамжаар баталгаажуулдаггүй тул үүрэг хүлээсэн тал үүргээ гүйцэтгээгүй тохиолдолд маргааныг шийдвэрлэхийн тулд дахин шүүхэд хандан цаг хугацаа болоод хөрөнгө мөнгөө нэхэмжлэгч тал алдах эрсдэл учирдаг.

Тус судалгаагаар мөн төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын зардал шүүхийн эвлэрүүлэн зуучлалын зардал болох 30000 төгрөгөөс өндөр байх тул талууд зардал чирэгдэл багатай хямд төсрийг нь бодон шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалыг төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалаас илүүд үзэж байна гэжээ.³

Уг судалгаанаас гадна хэд хэдэн богино хэмжээний ажлууд буюу эрдэм шинжилгээний өгүүллүүд бичигдсэн ч эдгээр нь төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын бодит хэрэгжилт хангалтгүй байх асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд хуулийг үндсэнд нь өөрчлөх талаарх саналыг гаргасан байхаас бус одоогийн бодит нөхцөл байдал дээр үндэслэн хуулийн өөрчлөлт хийлгүйгээр практик дээр асуудлыг хэрхэн шийдвэрлэж болох талаар санал, санаачилга гаргаагүй байна.⁴

² Шүүхийн Ерөнхий Зөвлөл, Шүүх Эрх Мэдэл мэдээлэл арга зүйн улирал тутмын эмхэтгэл, 2020 он, №2, 129-130 дахь тал

³ Мөн тэнд

⁴ Б.Цэндсүрэн “Эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаанд тулгамдаж буй зарим асуудал, шийдвэрлэх арга зам” (2021), ... дахь/дэх тал. Legaldata-аас унших боломжтой: <https://legaldata.mn/b/1246>, М.Батчимэг “Төрийн болон төрийн бус байгууллагын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаанд анхаарах асуудал” (2018), ... дахь/дэх тал. Legaldata-аас унших боломжтой: <https://legaldata.mn/b/930>, Э.Санчир-Уяа “Шүүхийн бус журмаар эвлэрүүлэн зуучлалд тулгамдаж буй асуудал” (2018), ... дахь/дэх тал. Legaldata-аас унших боломжтой: <https://legaldata.mn/b/407> нийтлэлүүдийг харна уу?

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. ТӨРИЙН БОЛОН ТӨРИЙН БУС БАЙГУУЛЛАГА, МЭРГЭЖЛИЙН ХОЛБООДЫН ДЭРГЭДЭХ ЭВЛЭРҮҮЛЭН ЗУУЧЛАЛЫН ТУХАЙ ОЙЛГОЛТ

Азийн орнууд дунд хамгийн анх эвлэрүүлэн зуучлал нь үүсэхдээ Күнзийн сургаалд үндэслэн ёс зүйн кодыг баримтлан маргаанаа Күнзийн сургаалыг сайн мэдэгч эрхэмд хандан түүний тусламжтайгаар эвлэрэн хэлэлцэн шийдэх тогтолцоогоор үүсэн гарсан түүхтэй.⁵ Харин барууны орнуудад илүүтэйгээр Библийн Христийн шашинтнууд хоорондоо эв зүйтэй байх зарчим дээр үндэслэн гарсан түүхтэй байдаг.⁶ Манай орны хувьд алдуул малтай холбоотой маргаан гарахад маргалдагч иргэд тухайн нутаг усныхаа хамгийн мэргэн цэцэн өвгөд дээрээ очин эвлэрэн хэлэлцдэг байсан.⁷

Үүнээс үзэхэд эвлэрүүлэн зуучлалын ойлголт анх гарахдаа шүүхийн дэргэд эсвэл дотор гэхээс илүүтэй шүүхээс хамааралгүй, хувьдаа, хувийн хэвшлийн шинж чанартайгаар бий болсон байна. Манай орны хувьд Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай 2012 оны хуулийн 8 дугаар зүйлд уг анхны суурь тогтолцоо болох хувийн хэвшлийн эвлэрүүлэн зуучлах тогтолцоог төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлал гэх нэр дор хуульчилсан. Дэлхийн бусад орнууд ч мөн шүүхийн дэргэдэх бус төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын тогтолцоог хуульчлан хувийн эвлэрүүлэн зуучлалын байгууллагууд нь зөвхөн улсдаа төдийгүй олон улсын хэмжээнд үйл ажиллагаагаа явуулан гадаадын валютыг эх орондоо татан улсынхаа эдийн засагт ч сайн нөлөөгөө үзүүлэх тохиолдол элбэг байна.

Жишээ нь Хонг Конгийн Эвлэрүүлэн Зуучлах Зөвлөл⁸ болон Хонг Конгийн Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв,⁹ Сингапурын Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв,¹⁰ мөн Японы Арилжааны Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв¹¹ амжилттай үйл ажиллагаагаа явуулан дотоодын болоод олон улсын маргаанд эвлэрүүлэн зуучлалын үйлчилгээг үзүүлж байна. Эдгээр Эвлэрүүлэн зуучлах төвүүд нь зөвхөн эвлэрүүлэн зуучлалын үйл ажиллагаа явуулахаас гадна эвлэрүүлэн зуучлалын эрх зүйн сургалт, судалгааг явуулдагаараа нийтэд илүү их танигдсан байх нь элбэг. Жишээ нь Хонг Конгийн Эвлэрүүлэн Зуучлалын Төв 1999 онд байгуулагдсан цагаасаа хойш амжилттай үйл ажиллагаа явуулж байгаа бөгөөд 1000 гаруй гишүүнтэй, гишүүдээ тогтмол сургалт, судалгаагаар хангадаг.¹²

⁵ Hiroshi Watanabe, "Jusha, Literati and Yangban: Confucianists in Japan, China and Korea", *Senri Ethnological Studies*, Vol. 28, (1990):13-30 (at 16)

⁶ Alexander, Nadjia Marie, *Mediation in the Modern Millennium* (June 8, 2002). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3862397>

⁷ Тэшигийн Мөнхжаргал, Монгол дахь Арбитрын Шүүхийн Товч Танилцуулга, МҮХАЙТ-н хэвлэх үйлдвэр, 2015.

⁸ Hong Kong Mediation Council, <https://www.hkiac.org/mediation/what-is-mediation/hong-kong-mediation-council> (Dec 2, 2023)

⁹ Hong Kong Mediation Center, <https://www.mediationcentre.org.hk/en/aboutus/HistoryAndDevelopment.php> (Dec 2, 2023)

¹⁰ Singapore Mediation Centre, <https://mediation.com.sg/> (Dec 2, 2023)

¹¹ JCAA Mediation, <https://www.jcaa.or.jp/en/mediation/whyjcaa.html> (Dec 2, 2023)

¹² Hong Kong Mediation Centre, History <https://www.mediationcentre.org.hk/en/aboutus/HistoryAndDevelopment.php> (Nov 20, 2023)

Иймд эвлэрүүлэн зуучлал анх үүсэхдээ шүүхтэй хамааралгүй хувийн хэлбэрээр буюу илүү их төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалтай ойролцоо байдлаар үүссэн байх ба гадаадын орнуудад төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлал манай орныхоос илүү их хүртээмжтэй, үйл ажиллагаа нь илүү идэвхтэй явагдаж байх юм.

Гэхдээ манай оронд төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын үйл ажиллагаа зогсонги байдалд орсонд соёлын, түүх уламжлалын ялгаа мөн эдийн засгийн нөхцөл байдал ч мөн нөлөөлсөн байж болох юм. Учир нь түүхийн болоод зан заншлын хувьд манай оронд эвлэрүүлэн зуучлалын соёл төдийлөн төлөвшиж амжаагүй. Япон, Солонгос, Хятад улсуудтай адил Күнзийн сургаалыг баримтлан тус сургаалд мэргэшсэн эрдэмтэн нэгэнд очиж маргаанаа эвлэрэн хэлэлцэх тогтолцоо манай түүхэнд байгаагүй.

Түүнчлэн манай орны хувьд бизнесийн маргаанаа эвлэрүүлэн зуучлуулахаар хандаж байгаа хүсэлт гаргагчдын ихэнх нь жижиг дунд бизнес эрхлэгчид байх юм. Харин улсын хэмжээнд 1-5 жилийн настай олон тооны залуу жижиг дунд бизнес эрхлэгчид байна.¹³ Иймээс үүнийгээ дагаад үйл ажиллагаа нь тогтворжоогүй, санхүүгийн төдийлөн сайнгүй нөхцөл байдалд байгаа жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдийн хувьд төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын тусламжтайгаар хийгдсэн эвлэрлийн гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэх харьцангуй хүндрэлтэй байх учир эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэл хангагдахгүй байх явдал их байж болох юм.

¹³ Монгол Банк, “Жижиг Дунд Үйлдвэрлэлийн Хөгжил, Санхүүжилтийн Байдал” Судалгаа, Товхимол 6, 19 дэх тал

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ. МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ЭВЛЭРҮҮЛЭН ЗУУЧЛАЛД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ: ТӨРИЙН БОЛОН ТӨРИЙН БУС БАЙГУУЛЛАГА, МЭРГЭЖЛИЙН ХОЛБООДЫН ДЭРГЭДЭХ ЭВЛЭРҮҮЛЭН ЗУУЧЛАЛЫН АСУУДАЛ

Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай 2012 оны хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1-т “төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоо үйл ажиллагааныхаа чиглэлийн дагуу тухайн салбарын эрх зүйн харилцаанаас үүссэн маргааныг шийдвэрлэх эвлэрүүлэн зуучлагчийг ажиллуулж болно”¹⁴ гэж мөн 8.2-т “энэ хуулийн 8.1-д заасан зуучлагчаар дээд боловсролтой, эвлэрүүлэн зуучлагчийн сургалтад хамрагдан эрхийн гэрчилгээ авсан, тухайн чиглэлийн асуудлаар эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаа явуулах эвлэрүүлэн зуучлагчийн нэрсийн жагсаалтад бүртгэгдсэн мэргэшсэн эвлэрүүлэн зуучлагчийг ажиллуулна”¹⁵ гэж заасны дагуу 2014 оноос эхлэн хэд хэдэн төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх, албан ёсны эрх бүхий, мэргэшсэн эвлэрүүлэн зуучлагчдын нэрсийн жагсаалттай эвлэрүүлэн зуучлах төвүүд нээгдсэн.

Тэгвэл эдгээр төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүдээс хамгийн амжилттай үйл ажиллагаагаа тодорхой хугацаанд явуулсан (хэдий бага хэмжээний хэрэг маргаан хүлээж авсан ч), хамгийн их нийтэд хүрсэн гурван эвлэрүүлэн зуучлах төвийн үйл ажиллагаа, эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ үзүүлсэн хэргийн тоон статистик болон тус төвүүдийн эвлэрүүлэн зуучлах дүрмүүдийг судлан үзье.

3.1. Монголын Үндэсний Худалдаа Аж Үйлдвэрийн Танхимын дэргэдэх Бизнесийн Маргааныг Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв

Монголын Үндэсний Худалдаа Аж Үйлдвэрийн Танхимын дэргэдэх Бизнесийн Маргааныг Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв (цаашид БМЭЗ Төв гэх) анх 2014 онд байгуулагдсан. Гэвч өдгөө үйл ажиллагаа нь зогсонги байдалд орсон тул МҮХАҮТ-аас БМЭЗ Төвийн талаарх сүүлийн үеийн мэдээллийг шинэчлэн олон нийтэд хүргэхээ больжээ.¹⁶ БМЭЗ Төв нь 2015 онд үйл ажиллагааныхаа оргил үе дээр явж байсан ч эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийн асуудлаас үүдэн бизнесийн маргаантай талууд тус төвд хүсэлт гарган эвлэрүүлэн зуучлалын үйлчилгээ авахаа больжээ. Энэ талаар БМЭЗ Төвд хандан холбогдох албаныхантай ярилцлага хийн тодруулснаас хүргэвэл доорх болно.

БМЭЗ Төвийн Нарийн Бичгийн Дарга, Эвлэрүүлэн Зуучлагч Н.Батдоржтой хийсэн ярилцлагаас:

Анх манай эвлэрүүлэн зуучлах төв “харилцаагаа муутгахгүй, хамтын ажиллагаагаа үргэлжлүүлэе” гэсэн сайхан уриатайгаар гарч ирэн, зөвхөн бизнесийн маргаанд эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ үзүүлэхээр мэргэшсэн эвлэрүүлэн зуучлагчдын баг бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулагдсан. 2015 онд гэхэд бид 85 хүсэлт хүлээн авснаас гучин хэд орчим нь гэр бүл, хөдөлмөрийн маргаан зэрэг манай үйл ажиллагааны чиглэлд хамааралгүй маргаан байсан тул буцаасан.

¹⁴ Эвлэрүүлэн Зуучлалын тухай Хууль, 2012 он, 8 дугаар зүйлийн 8.1

¹⁵ Эвлэрүүлэн Зуучлалын тухай Хууль, 2012 он, 8 дугаар зүйлийн 8.2

¹⁶ МҮХАҮТ-н Цахим Хуудас, БМЭЗ, <https://www.mongolchamber.mn/p/46> (сүүлд нэвтэрсэн 2023 оны 12 дугаар сарын 02)

Харин үлдсэн хэргүүдээс 31 нь эвлэрсэн, их сайшаалтай тоон үзүүлэлт гарсан. Гэвч төд удалгүй эвлэрлийн гэрээгээр үүрэг хүлээсэн тал үүргээ хугацаандаа гүйцэтгэсэнгүй, алга болчихлоо бид одоо яах вэ? гэсэн эвлэрлийн гэрээний нэг талууд манайд их хандах болсон. Эдгээр иргэд, аж ахуйн нэгжүүд их бухимдалтай, 'манайхаар явсан гэхдээ одоо бид дахиад эхнээс нь шүүхээр явах хэрэгтэй болчихлоо' гэх гомдлуудыг их гаргаж эхэлсэн. Харин үүнээс хойш бид манайхаар эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ авахаар хандсан талуудад эхнээс нь гэрээний гүйцэтгэлийг баталгаажуулах ямарваа нэгэн арга хэмжээ байхгүй сөрөг үр дагаврыг тайлбарладаг болсон. Энэ үеэс манай БМЭЗ-д хандах иргэдийн тоо эрс буурсан. 2015 оны энэ үйл явдлаас хойш бид нэг ч хэрэг, маргаан хүлээн аваагүй....¹⁷

Үүнээс үзэхэд төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүдийн анхны төлөөллүүдийн нэг БМЭЗ төв байгуулагдахад зөвхөн бизнесийн маргаантай байгаа талуудаас гадна гэр бүлийн болоод хөдөлмөрийн маргаантай байгаа иргэд хүртэл сонирхон ихээр хандсан нь харагдаж байна.

Гэвч БМЭЗ-ийн амжилт 2015 онд ердөө хэдхэн сар л үргэлжилжээ. Удалгүй эвлэрлийн гэрээ байгуулсан талуудаас эхнээсээ эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийн асуудлаар гомдол гарч ирэхэд төвийн үйл ажиллагаа зогсонги байдалд орж бизнес эрхлэгчид БМЭЗ-д хандсанаас илүү шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалд хандах нь эвлэрлийн гэрээний үүргийн гүйцэтгэлийг баталгаажуулах давуу талтайг ойлгон ихэнх бизнесийн маргаанаа эвлэрүүлэн зуучлуулах тухай хүсэлт гаргагчид шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүдэд хандаж эхэлжээ. Үүнээс гадна БМЭЗ Төвийн Эвлэрүүлэн Зуучлах Дүрэмд асуудлыг шийдвэрлэж болохоор ямарваа нэгэн зохицуулалт (жишээ нь талууд хүсэлт гаргавал арбитрч томилон эвлэрлийн гэрээг арбитрын шийдвэрээр баталгаажуулах зэрэг зохицуулалт) байхгүй болно.

¹⁷ БМЭЗ Төвийн Нарийн Бичгийн Дарга, Эвлэрүүлэн Зуучлагч Н.Батдоржтой хийсэн ярилцлага, 2023 оны 11 дүгээр сарын 27-ны өдөр, ярилцлага авсан: М.Мөнхнаран (LL.D.), ярилцлага өгсөн: Н.Батдорж (БМЭЗ Төвийн Нарийн Бичгийн Дарга, Эвлэрүүлэн Зуучлагч)

3.2. Улаанбаатар хотын Худалдааны Танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв¹⁸

Улаанбаатар хотын Худалдааны Танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв нь 2015 онд байгуулагдсан. Гэвч байгуулагдсан цагаас хойш үйл ажиллагаа нь төдийлөн амжилттай явагдаагүй байна. Өдгөө төвийн үйл ажиллагаа нь зогсонги байдалд орсон, нэг ч хэрэг маргаанд эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаа явуулахгүй байгаа¹⁹ ч БМЭЗ Төвтэй харьцуулахад Улаанбаатар хотын Худалдааны Танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв олон нийтэд хандсан төвийг танилцуулах ажлаа харьцангуй тогтвортой явуулж байна. Улаанбаатар хотын Худалдааны Танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв өөрсдийн давуу талаа доорх байдлаар тодотгожээ:

- Богино хугацаанд маргаанаа эвийн журмаар шуурхай, зардал багатайгаар шийдвэрлүүлэх;
- Харилцан буулт хийх, хүлээцтэй байж зөвшилцөх боломжуудыг бий болгоно;
- Уян хатан зохицуулалттай;
- Талуудын оролцох боломжийг хангадаг.²⁰

Харин Улаанбаатар хотын Худалдааны Танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Дүрмийн тухайд 2015 онд батлагдсан бөгөөд онцлог заалтуудаас нь дурдвал Дүрмийн 1 дүгээр зүйлийн 1.2-т “төв нь иргэд, байгууллага хоорондын эдийн засаг, бизнесийн харилцаатай холбоотой иргэний эрх зүйн маргааныг эвлэрүүлэн зуучлагчийн дэмжлэгтэйгээр шийдвэрлэх ажиллагааг зохион байгуулах үүрэгтэй”²¹ гэж эдийн засаг, бизнесийн харилцаатай холбоотой маргаанд эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ үзүүлэхээр заажээ.

Харин Улаанбаатарын хотын Худалдааны Танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн үйл ажиллагаандаа баримтлах зарчим нь Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай 2012 оны хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.2-т заасан зарчмаас гадна хууль дээдлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг эрхэмлэх, шударга ёсыг сахих, нээлттэй, ил тод, ёс зүйтэй байх зарчмууд байна.²² Хэдий хууль дээдлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг эрхэмлэх, шударга ёсыг сахих, ёс зүйтэй байх зарчмыг тусгасан нь сайшаалтай ч нээлттэй, ил тод байх зарчмыг тусгасан нь харин төдийлөн

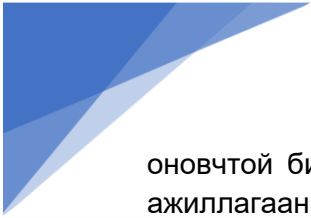
¹⁸ Улаанбаатарын Худалдаа Аж Үйлдвэрийн Танхим, “Арбитр: Эвлэрүүлэн Зуучлал,” <https://www.ubchamber.mn/p/135> (сүүлд нэвтэрсэн 2023 оны 11 дүгээр сарын 14)

¹⁹ Улаанбаатар хотын Худалдааны Танхимын Арбитр, Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Ажлын Албатай хийсэн Ярилцлага, 2023 оны 12 дугаар сарын 01

²⁰ Улаанбаатарын Худалдаа Аж Үйлдвэрийн Танхим, “Арбитр: Эвлэрүүлэн Зуучлал,” <https://www.ubchamber.mn/p/135> (сүүлд нэвтэрсэн 2023 оны 11 дүгээр сарын 14)

²¹ УБХТ-ийн Удирдах Зөвлөлийн 2015 оны 07 дугаар сарын 09-ний өдрийн 1-1-1 тоот шийдвэрийн 2 дугаар хавсралт, Улаанбаатарын хотын Худалдааны Танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Дүрэм, 1 дүгээр зүйлийн 1.2 дахь хэсэг

²² УБХТ-ийн Удирдах Зөвлөлийн 2015 оны 07 дугаар сарын 09-ний өдрийн 1-1-1 тоот шийдвэрийн 2 дугаар хавсралт, Улаанбаатарын хотын Худалдааны Танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Дүрэм, 2 дугаар зүйлийн 2.2 дахь хэсэг

оновчтой биш байж болох юм. Учир нь нууцлалыг хадгалах явдал эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагааны хамгийн том онцлог, давуу тал байдаг.

Түүнчлэн Улаанбаатар хотын Худалдааны Танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Дүрэмд төвийн эдлэх ерөнхий долоон бүрэн эрхийг тусгажээ.²³ Эдгээр нь:

- 1) Бизнесийн маргааны талуудыг эвлэрүүлэн зуучлах ажлыг зохион байгуулах;
- 2) Эвлэрүүлэн зуучлагчийг сонгон шалгаруулах, гэрчилгээ олгох, бэлтгэх, давтан сургах ажлыг зохион байгуулах;
- 3) Эвлэрүүлэн зуучлагчийг бүртгэх, олон нийтэд нээлттэй зарлах ажлыг зохион байгуулах;
- 4) Төрийн болон төрийн бус байгууллага, төсөл хөтөлбөр, шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн эвлэрүүлэн зуучлагчдын зөвлөлтэй өөрийн бүрэн эрхийн хүрээнд хамтран ажиллах;
- 5) Эвлэрүүлэн зуучлах чиглэлээр хууль тогтоомж, бодлогын баримт бичиг болон дүрэм, журмын төсөлд санал зөвлөмж өгөх, байр сууриа илэрхийлэх;
- 6) Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хууль тогтоомж сурталчлах, иргэдийн эрх зүйн мэдлэгийг дээшлүүлэх чиглэлээр мэдээлэл хийх, сургалт зохион байгуулах, бусад байгууллага, иргэнтэй хамтран ажиллах;
- 7) Олон улсын эвлэрүүлэн зуучлалын байгууллагуудтай ажил хэрэгч холбоо тогтоон хамтран ажиллах, төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлэх.

Харин эвлэрүүлэн зуучлагчид тавих шаардлагаар нийт 5 шаардлага тавьсан нь 35-аас дээш насны, ял шийтгүүлж байгаагүй; мэргэжлээрээ 7-оос доошгүй жил ажилласан; эвлэрүүлэн зуучлах зуучлагчийн сургалтад хамрагдаж гэрчилгээ авсан; харилцааны ур чадвартай, итгэл даасан байх; эвлэрүүлэн зуучлалыг сурталчлах, олон нийтэд таниулах ажилд оролцох хүсэл сонирхолтой байх гэсэн шаардлагууд байна.²⁴

Хэдий тус дүрмээр эвлэрүүлэн зуучлалын ажиллагаа явагдах процесс болон эвлэрүүлэн зуучлагчид тавигдах шаардлагын талаар нарийн зохицуулсан ч эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийн асуудлын талаар (жишээ нь талууд хүсэлт гаргавал арбитрч томилон эвлэрлийн гэрээг арбитрын шийдвэрээр баталгаажуулах зэрэг зохицуулалт) тодорхой зохицуулалт тусгаагүй байна.

²³ Мөн тэнд, 2 дугаар зүйлийн 2.3 дахь хэсэг

²⁴ Мөн тэнд, 4 дүгээр зүйлийн 4.1 дэх хэсэг

3.3. Монголын Олон Улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв

Монголын Олон Улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв нь Эвлэрүүлэн Зуучлалын тухай 2012 оны Хуулийн 8 дугаар зүйлд төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэд эвлэрүүлэн зуучлах төв байгуулж болохоор заасныг үндэслэн спортын маргаанд эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ үзүүлэхээр анх 2017 онд байгуулагдсан.

Ингэхдээ “Энэхүү гэрээнээс үүссэн болон холбогдон гарсан түүнчлэн уг гэрээг зөрчих, дуусгавар болгох, хүчингүй болгохтой холбоотой бүх маргааныг Монголын Олон улсын ба Үндэсний Спортын арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн зуучлах төвийн дүрмийн дагуу Монгол Улсад эцэслэн шийдвэрлүүлнэ”²⁵ гэх загвар заалтыг үндсэн гэрээндээ тусгасан эсвэл талууд санал нэгтгэйгээр Монголын Олон улсын ба Үндэсний Спортын арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн зуучлах төвд хандахаар шийдсэн бол тус төвөөс эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ авах боломжтой байна.

Монголын Олон улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн 2017 оны Дүрмийн 2 дугаар зүйлийн 2.1-т “төв нь спорттой холбоотойгоор иргэд, байгууллага хооронд үүссэн аливаа хэрэг, маргааныг эвийн журмаар, харилцан буулт хийх, зөвшилцөх, нэг тохиролцоонд хүргэх аргачлалаар шийдвэрлэж дуусгахыг эрхэм зорилгоо болгоно”²⁶ хэмээн төвийн зорилгоор тогтоосон.

Харин Монголын Олон улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн явуулах үйл ажиллагаа нь:

- Спорттой холбоотой маргааны талуудыг эвлэрүүлэн зуучлах ажлыг зохион байгуулах;
- Эвлэрүүлэн зуучлагчийг бэлтгэх, давтан сургах ажлыг зохион байгуулах’
- Эвлэрүүлэн зуучлагчийг бүртгэх, олон нийтэд нээлттэй зарлах ажлыг зохион байгуулах’
- Төрийн болон төрийн бус байгууллага, төсөл, хөтөлбөр, Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн Эвлэрүүлэн зуучлагчдын зөвлөлтэй өөрийн бүрэн эрхийн хүрээнд хамтран ажиллах’
- Эвлэрүүлэн зуучлах чиглэлээр хууль, тогтоомж, бодлогын бичиг баримт болон дүрэм, журмын төсөлд санал зөвлөмж өгөх, байр сууриа илэрхийлэх’
- Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хууль тогтоомжийг сурталчлах, тамирчид, шүүгчид, холбооны удирдлагын болон гүйцэтгэх багийн ажилчдын эрх зүйн мэдлэгийг дээшлүүлэх чиглэлээр мэдээлэл хийх, сургалт зохион байгуулах, бусад байгууллага, иргэнтэй хамтран ажиллах’

²⁵ Монголын Олон Улсын ба Үндэсний Спортын Арбитр, “Эвлэрүүлэн зуучлалын стандарт заалт,” <http://sportarbitration.mn/152/single> (сүүлд нэвтэрсэн 2023 оны 11 дүгээр сарын 14)

²⁶ Монголын Олон улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Дүрэм, 2017 он, 2 дугаар зүйлийн 2.1

-
- Олон улсын Эвлэрүүлэн зуучлалын байгууллагуудтай ажил хэрэгч холбоо тогтоон хамтран ажиллах, төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлэх юм.²⁷

БМЭЗ Төв, Улаанбаатар хотын Худалдааны Танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв болон Монголын Олон улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвүүдийн Эвлэрүүлэн Зуучлалын Дүрэм хоорондоо ихээхэн ойролцоо зохицуулалтуудтай. Гэхдээ Монголын Олон улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Дүрмийн нэгэн онцлог нь эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийг баталгаажуулахтай холбоотой асуудлыг тодорхой түвшинд шийдэх гэж оролдсон зохицуулалт хийсэн явдал юм.

Монголын Олон улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Дүрмийн 4 дүгээр зүйлийн 4.3-т “эвлэрүүлэн зуучлалын гэрээг Монголын Олон улсын ба үндэсний Спортын арбитраар баталгаажуулсан байна. Энэ нь шүүхэд хандаж захирамж, гүйцэтгэх хуудас бичүүлэх үндэслэл болно” хэмээн зааснаараа тус төвийн эвлэрүүлэн зуучлалын туслалцаатайгаар хийгдсэн эвлэрлийн гэрээг Монголын Олон Улсын ба Үндэсний Спортын Арбитраар баталгаажуулан арбитрын шийдвэрт тооцон гүйцэтгүүлэх зохицуулалтыг хийжээ.

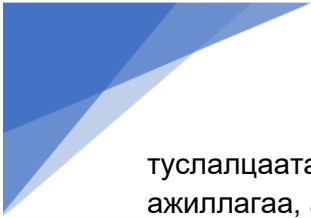
Хэдий тус зохицуулалт нь төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын ажиллагаанд өргөн тохиолдох бэрхшээл болох эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийн асуудлыг шийдвэрлэх гэж оролдсоноороо сайшаалтай ч “хэрвээ талууд санал нэгтэйгээр зөвшөөрвөл эвлэрүүлэн зуучлалын гэрээг Монголын Олон улсын ба үндэсний Спортын арбитраар баталгаажуулна. Энэ нь шүүхэд хандаж захирамж, гүйцэтгэх хуудас бичүүлэх үндэслэл болно” гэлгүйгээр шууд арбитрын байгууллага эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаа дундуур оролцож талуудын саналыг харгалзалгүйгээр эвлэрлийн гэрээг баталгаажуулахаар зохицуулсан нь эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаанд талуудын эдлэх тэгш эрх, чөлөөт байдлын зарчмыг хязгаарласан шинжтэй байна.

Үүнээс гадна Монголын Олон улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв ийнхүү эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийн асуудлыг дүрмийн зохицуулалтаараа шийдвэрлэхээр оролдсон ч өдгөө мөн л тус эвлэрүүлэн зуучлах төв нэг ч спортын маргаанд эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаа явуулаагүй байгаа юм.²⁸ Гэвч үүнтэй холбон тус зохицуулалт хангалтгүй байна гэж дүгнэхэд эрт байна. Учир нь Монголын Олон улсын ба Үндэсний Спортын Арбитр мөн Монголын Олон улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв хоёул байгуулагдаад ердөө 6 жил болж байна. Иймд ирээдүйд төвийн үйл ажиллагаа өргөжиж эвлэрүүлэн зуучлал ихээр явагддаг болохыг үгүйсгэхгүй.

Харин үүний тулд Монголын Олон улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвөөс илүү ихээр спортын маргааныг эвлэрүүлэн зуучлалын

²⁷ Монголын Олон улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Дүрэм, 2017 он, 2 дугаар зүйлийн 2.3

²⁸ Монголын Олон Улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Ерөнхийлөгч Г.Батзаяатай хийсэн ярилцлага, 2023 оны 12 дугаар сарын 03, статистик мэдээллийг өгсөн: Монголын Олон Улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Ерөнхийлөгч Г.Батзаяа

туслалцаатайгаар эвлэрэн хэлэлцэхийн давуу талыг тодотгосон нийтэд хүрсэн үйл ажиллагаа, арга хэмжээнүүд зохион байгуулах шаардлагатай байна.

3.4. Төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэд байж болох боломжтой бусад эвлэрүүлэн зуучлалын төрлүүд

Хэдий манай улсын хэмжээнд төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүдээс хамгийн амжилттай үйл ажиллагаагаа тодорхой хугацаанд явуулсан, хамгийн их нийтэд хүрсэн гурван эвлэрүүлэн зуучлах төв нь дээрх гурван эвлэрүүлэн зуучлах төв ч үүнээс гадна өөр төрлийн тусгайлсан маргаанд эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ үзүүлдэг төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүдийг байгуулах боломжтой. Зөвхөн бизнесийн болон спортын маргаан хэмээн хязгаарлагдах шаардлагагүй бөгөөд жишээ нь хуулийн зохицуулалт нарийн болсон нөхцөлд Татварын эвлэрүүлэн зуучлах төвүүдийг хүртэл байгуулах боломжтой.

Жишээ нь “Бельги, Кени зэрэг улс орнуудад “administrative mediation” буюу захиргааны эвлэрүүлэн зуучлалыг татварын маргаанд хэрэглэдэг.”²⁹ Харин зарим оронд бие даасан эвлэрүүлэн зуучлал буюу “independent mediation”-г татварын маргаанд хэрэглэдэг байна.³⁰ Уг татварын маргааны эвлэрүүлэн зуучлалын аль аль төрөл нь манай Эвлэрүүлэн Зуучлалын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлд заасан төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалд хамаарч болохоор байгаа юм. Манай улсад холбогдох татварын хууль тогтоомжид зохицуулж өгвөл энэ төрлийн маргаанд эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ үзүүлдэг төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүдийг байгуулах боломжтой.

Түүнчлэн сүүлийн үед *коммунити* эвлэрүүлэн зуучлах төвийн шинжтэй байгууллагууд гарч ирэх болжээ. Жишээ нь 2023 оны 3 дугаар сард Олон улсын угсаатны шашны эвлэрүүлэн зуучлалын төв (ICERMediation) гэх байгууллага Монгол Улсад нээгдсэн.³¹ “ICERMediation нь НҮБ-ын Эдийн засаг, нийгмийн зөвлөлийн дэргэдэх Тусгай зөвлөлдөх статустай ашгийн бус байгууллага юм. Нью-Йоркийн Уайт Плэйнс хотод байрладаг ICERMediation нь үндэстэн ястны, арьс өнгө, шашин шүтлэгийн зөрчилдөөнийг тодорхойлох, шийдвэрлэх арга замыг тодорхойлох, урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр ажиллах, дэлхийн улс орнуудад энх тайвныг дэмжих нөөцийг дайчлах зорилготой юм.”³² Эндээс үзвэл шашны маргаан зэргийг шийдвэрлэх *коммунити* буюу нийгэмд үйлчлэх эвлэрүүлэн зуучлах төвийн шинжтэй байгууллагууд гарч ирж эхэлж байх бөгөөд ирээдүйд мөн өргөжихийг үгүйсгэхгүй.

²⁹ Хууль Зүйн Үндэсний Хүрээлэн, “Татварын Хэрэг, Маргаан Хянан Шийдвэрлэх Тогтолцоо,” Харьцуулсан судалгааны тайлан, 2022 он, 13 дахь тал, United Nations: Handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021, p.94.

³⁰ Мөн тэнд

³¹ Олон улсын угсаатны шашны эвлэрүүлэн зуучлалын төв, Олон Улсын энхийг сахиулагчид <https://icermediation.org/mn/>

³² Олон улсын угсаатны шашны эвлэрүүлэн зуучлалын төв, Бид хэн бэ? <https://icermediation.org/mn/> сүүлд нэвтэрсэн 2023 оны 11 дүгээр сарын 14)

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ. МАРГАГЧ ТАЛУУДЫН ТӨРИЙН БОЛОН ТӨРИЙН БУС БАЙГУУЛЛАГА, МЭРГЭЖЛИЙН ХОЛБООДЫН ДЭРГЭДЭХ ЭВЛЭРҮҮЛЭН ЗУУЧЛАЛЫГ СОНГОХ ЯВДЛЫГ ЗАН ҮЙЛИЙН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ҮҮДНЭЭС СУДЛАХ НЬ

Шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлал ачаалал ихээхэн өндөр, үүнийгээ дагаад нэг эвлэрүүлэн зуучлагчид ногдох хэргийн тоо өндөр байдаг. Харин төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүд харьцангуй ачаалал багатай тул нэг эвлэрүүлэн зуучлагчид ногдох хэргийн тоо бага, ихэнх тохиолдолд нэг эвлэрүүлэн зуучлагч нэг цаг хугацаанд нэг л маргаан дээр ажиллах байдлаар явагддаг. Үүнийг дагаад чанарын асуудал мөн гарч ирнэ. Нэг дор хэд хэдэн маргаан дээр зэрэг ажиллаж байгаа эвлэрүүлэн зуучлагчаас илүүтэй тооны хувьд харьцангуй бага, цөөн хэрэг дээр эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ үзүүлж байгаа эвлэрүүлэн зуучлагч маргаан тус бүрд гаргах цагийн хувьд илүү их байж, илүү анхаарал хандуулах боломж их байдаг.

Харин маргалдагч талуудын хувьд эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ авах байгууллагаа сонгохдоо өөрийн маргаанд ногдох эвлэрүүлэн зуучлагчийн гаргах цаг зав, хэрэгт гаргах анхаарлыг харж үзэхээс илүүтэй эвлэрлийн гэрээний хэрэгжилтийн баталгааг бодолцон шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалыг сонгох нь элбэг байдаг. Үүнийг зан үйлийн эдийн засгийн шинжлэх ухааны үүднээс тайлбарлах боломжтой.

Зан үйлийн эдийн засгийн шинжлэх ухаанд *EUT* буюу *Expected Utility Theory* гэх концепт байдаг. *EUT* концептыг анх Швейцарын математикч Даниел Берноулли гаргаж ирсэн бөгөөд тэрээр хоёр алдартай онолыг *EUT* концептоор гаргаж ирсэн.³³ Түүний *EUT* онолын хоёрдох концептоор яагаад маргалдагч талууд эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ авахаар төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвөөс илүүтэй шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалд хандаж байгааг зан үйлийн эдийн засгийн шинжлэх ухааны үүднээс тайлбарлах боломжтой юм.

Берноуллигийн *EUT*-ийн хоёрдох концепт нь “эрсдэлтэй сонголтууд горилогдож буй баялгийн түвшнээрээ хэмжигдэж хийгддэг” гэх ойлголт юм.³⁴ Өөрөөр хэлбэл *EUT* концепт нь аливаа этгээд эрсдэлтэй, өөрт нь ашигтай байх эсэх нь тодорхойгүй шийдвэр гаргахдаа тухайн сонголтуудын өөрт хамгийн ашигтай байх нь ойлгомжтой, горилогдож буй чанар нь их вариантыг сонгодог талаарх тезис юм.³⁵

Шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвөөс эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ авч байгуулагдсан эвлэрлийн гэрээ нь шүүгчийн захирамжаар баталгаажуулагддаг тул төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвийн эвлэрүүлэн зуучлагчаас эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ авч хийгдсэн эвлэрлийн гэрээнээс илүү их бодит байдал дээр хэрэгжих баталгааг буюу чанарын баталгаа өгдөг. Иймд Берноуллигийн *EUT*-ийн хоёрдох концептын дагуу маргааны талууд өөрт хамгийн ашигтай

³³ Peter C. Fishburn, “Expected Utility: An Anniversary and a New Era,” *Journal of Risk and Uncertainty*, Published by Springer, Vol. 1, No. 3 (September 1988): 267-283 (at 268)

³⁴ Peter C. Fishburn, “Expected Utility: An Anniversary and a New Era,” *Journal of Risk and Uncertainty*, Published by Springer, Vol. 1, No. 3 (September 1988): 267-283 (at 268)

³⁵ Davis, John B. and Et Al. *The Handbook of Economic Methodology*, (1998): 171

байх нь ойлгомжтой, горилогдож буй чанар нь их вариантыг буюу шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвийг сонгож байгаа юм.

Энэ тохиолдолд хэрэглэгдэж болох, маргалдагч талуудын шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлалыг илүүтэй сонгож байгааг зан үйлийн эдийн засгийн шинжлэх ухааны үүднээс тайлбарлаж болох бас нэг консефт нь Эдийн засагч Жеорж Акерлофын “Нимбэгний Зах Зээлийн Онол” юм. Эдийн засагч Жеорж Акерлоф нь 1970 онд “Нимбэгний Зах Зээл” гэх эрдэм шинжилгээний нийтлэлээрээ анх өөрийн онолоо олонд хүртээл болсон. Уг консефтын гол агуулга нь аливаа бусад бараа бүтээгдэхүүний зах зээл дэх мэдээллийн хомс байдал болон ямарваа нэг бүтээгдэхүүний зах зээл дэх хэт их нэр хүнд эцэст нь хэрэглэгчид чанар сайн эсэхээс үл хамааран нэр хүнд сайтай бүтээгдэхүүнийг худалдан авахад (жишээ нь авто машин худалдан авлаа гэхэд худалдан авагч зах зээлд мэдэгдсэн нэр хүнд бага ч сайн чанарын авто машин авахаас илүүтэйгээр нэр хүнд сайтай, нимбэгэн автомашин (чанар муутай гэсэн Америк хэллэг) худалдан авах явдалд) хүргэдэг гэсэн гол санаа юм.³⁶

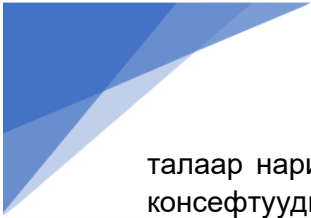
Иргэд шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлалыг төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалаас илүүтэйгээр мэдэж байх бөгөөд төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын талаарх мэдээлэл хомс байх нь элбэг. Мөн эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагааны чанарын талаарх мэдээллээс илүүтэй эвлэрүүлэн зуучлалын үр дүнд хийгдсэн эвлэрлийн гэрээг шүүгчийн захирамжаар баталгаажуулах онцлогоор нь шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалыг олонд таниулах нь элбэг, мөн шүүхийн ерөнхий зөвлөл болон шүүх байгууллагуудын тамгын газрын зүгээс шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлал ихээхэн хэмжээний өргөдлийг хүлээн авдаг, өндөр хэмжээний статистик үзүүлэлт гаргаж байгаа талаар тогтмол олон нийтэд хандсан мэдэгдэл, мэдээлэл хийдэг.³⁷

Үүнээс үзэхэд эдгээр дурдсан нөхцөл байдлуудаас үүдэн Акерлофын “Нимбэгний Зах Зээлийн Онол”-ын дагуу маргалдагч талууд олон нийтэд хандсан мэдээлэл сайтай, нэр хүнд сайтай шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлалыг төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалаас илүүтэйгээр сонгоход хүргэдэг байна.

Ийнхүү уг бүлэгт маргагч талуудын төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалыг сонгох явдлыг зан үйлийн эдийн засгийн шинжлэх ухааны үүднээс хоёр консефтыг: *EUT* буюу *Expected Utility Theory*, “Нимбэгний Зах Зээлийн Онол” (*Market for Lemons Theory*)-ыг ашиглан тайлбарлалаа. Эдгээр онолууд нь хууль зүйн шинжлэх ухааны онолууд биш ч эдийн засгийн өндөр ач холбогдол бүхий шийдвэрийг гаргахад аливаа этгээд ямар зан үйлийг яагаад гаргадаг

³⁶ George A. Akerlof, “The Market for ‘Lemons’: Quality Uncertainty and the Market Mechanism,” *The Quarterly Journal of Economics*, Published by Oxford University Press, Vol. 84, No. 3 (Aug, 1970): 488-500

³⁷ Шүүхийн Ерөнхий Зөвлөлөөс сар бүр зохион байгуулдаг “Нээлттэй шүүх” хэвлэлийн бага хурал, нийтэд мэдээлсэн мэдээллийн дэлгэрэнгүйг: <https://ikon.mn/n/fiy> (сүүлд нэвтэрсэн 2023 оны 12 дугаар сарын 02), Мөн Хан-Уул дүүргийн шүүхийн шүүгч Д.Дэлгэрцэцэгтэй эвлэрүүлэн зуучлалын талаар хийсэн ярилцлага <https://www.assa.mn/a/15880> (сүүлд нэвтэрсэн 2023 оны 12 дугаар сарын 02) зэрэг маш олон шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын давуу талын талаарх мэдээллүүд цахим орчинд байгаа юм.

талаар нарийн тайлбар өгч, асуудлын мөн чанарыг илүү ойлгоход түлхэц өгдөг тул тус консефтуудын талаар хэт нарийн тайлбарлаж нуршилгүйгээр удиртгалын түвшинд ойлголтуудыг тайлбарлан, манай тохиолдол буюу шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлалыг төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалаас илүүтэйгээр маргааны талууд сонгож буй явдлыг тайлбарлаж анализ хийлээ.

ТАВДУГААР БҮЛЭГ. ОЛОН УЛСЫН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ БА ГАДААД ОРНЫ ТУРШЛАГА

5.1. Олон Улсын Эрх Зүйн Зохицуулалт

Олон Улсын Арилжааны Эвлэрүүлэн Зуучлал болон Эвлэрүүлэн Зуучлалын Үр Дүнд Хийгдсэн Олон Улсын Эвлэрлийн Гэрээний тухай Загвар Хууль (цаашид Загвар Хууль гэх)-ийг ЮНСИТРАЛ-аас 2002 онд анх баталсан бөгөөд тус хуулийг шинэчлэн 2018 онд дахин баталсан. Манай улс 2012 онд Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийг батлахдаа тус хуулиас жишээ аван хуулийн төслийг бэлтгэсэн байдаг. Харин Загвар хуулийн 14 дүгээр зүйлд хэрвээ талууд маргаанаа шийдвэрлэн эвлэрлийн гэрээ байгуулсан нөхцөлд тус эвлэрлийн гэрээ нь заавал биелэгдэх шинжтэй байж болно хэмээн заасан байдаг. Манай орны зүгээс төсөл бэлтгэхдээ уг зохицуулалтыг оруулаагүй, харин эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагааг шүүх мөн төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоод явуулж болохоор заасан.

Гэтэл өмнөх бүлгүүдэд дурдсанчлан шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвийн эвлэрүүлэн зуучлагчийн тусламжтайгаар батлагдсан эвлэрлийн гэрээнүүдийг тухайн шүүхийн шүүгчийн захирамжаар баталгаажуулдаг онцлог давуу байдлаас үүдэн тухайн эвлэрлийн гэрээ нь заавал биелэгдэх шинжтэй хуулийн хүчин төгөлдөр баримт бичиг болон хувирдаг. Ийм учраас тус гэрээнд заасан үүргээ үүрэг хүлээж буй тал зохих ёсоор гүйцэтгээгүй нөхцөлд шүүхийн шийдвэрийн нэгэн адил албадан гүйцэтгүүлэх эрх зүйн үр дагавар үүсдэг.

Хэдий энэ нь нэг талаас тухайн маргалдагч талуудад цаг зав хэмнэсэн, нэгэнт эвлэрэн тохирсон асуудлаа баталгаажуулж буй, ялангуяа нэхэмжлэгч талд ихээхэн ээлтэй гэрээ болдог ач холбогдолтой ч нөгөө талаас шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалд төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалаас харьцангуй илүү давуу талыг үүсгэж байна. Үүнээс улбаалан төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаа ихээхэн хангалтгүй түвшинд, энэ төрлийн ихэнх эвлэрүүлэн зуучлах төвийн ажиллагаа зогсонги байдалд байгаа юм.

Гэсэн ч уг асуудал нь зөвхөн манай орны асуудал биш билээ. Өөр бусад олон оронд энэ талаарх ижил асуудал тулгардаг байна.³⁸ Анх НҮБ-ын Эвлэрүүлэн Зуучлах Ажиллагааны Үр Дүнд Хийгдсэн Олон Улсын Эвлэрлийн Гэрээний тухай Конвенцыг батлахаар ажлын хэсэг байгуулагдахад олон орны төлөөлөгчид уг асуудлыг хөндөн гаргасан.

³⁸ S. I. Strong, "The Role of Empirical Research and Dispute System Design in Proposing and Developing International Treaties: A Case Study of the Singapore Convention on Mediation," *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4 (Summer 2019): 1103-1122

Эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийг баталгаажуулах тогтолцоо олон улсад байхгүйгээс үүдэн олон бизнес эрхлэгчид эвлэрүүлэн зуучлагчаас туслалцаа аван маргаанаа эвлэрэн хэлэлцэхээс илүүтэй арбитраар эсвэл шүүхээр маргаанаа шийдвэрлүүлэх сонголтыг хийдэг байсан. Харин уг асуудлыг шийдвэрлэхээр НҮБ-аас Эвлэрүүлэн Зуучлах Ажиллагааны Үр Дүнд Хийгдсэн Олон Улсын Эвлэрлийн Гэрээний тухай Конвенцыг 2018 онд баталсан.³⁹

Тус Конвенцын гол зохицуулалт нь мэргэшсэн, эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаа явуулах лицензтэй эвлэрүүлэн зуучлагчийн туслалцаатайгаар байгуулсан эвлэрлийн гэрээг Конвенцод нэгдэн орсон орнууд шүүхийн шийдвэрийн нэгэн адил үзэж хүлээн зөвшөөрч, биелүүлэх явдал юм. Хэдий Конвенц батлагдсанаас хойш олон маргаан дагуулсан, талуудад хоорондоо эвлэрүүлэн зуучлагчийн тусламжтайгаар эвлэрлийн гэрээ байгуулаад л шууд шүүхийн шийдвэрийн адил хүчин төгөлдөр байх эрх мэдлийг олгосон нь буруу болсон зэрэг олон хандлага, шүүмжлэлүүд гарч ирсэн ч олон улсын эрх зүйчид ялангуяа шүүхийн бус журмаар маргаан шийдвэрлэх тогтолцоогоор мэргэшсэн судлаачид конвенц олон улсын эвлэрүүлэн зуучлалын эрх зүйд тэсрэлт хийсэн, дэлхий дахинаа эвлэрүүлэн зуучлалын ажиллагаанд саад болж буй ганц том толгойны өвчнийг шийдвэрлэлээ гэж үзэж байна.⁴⁰

³⁹ Natalie Y. Morris-Sharma, "The Singapore Convention Is Live, and Multilateralism, Alive," *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4 (Summer 2019): 1009-1022

⁴⁰ Christina G. Hioureas, "The Singapore Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation: A New Way Forward," *Ecology Law Quarterly* 46, no. 1 (2019): 61-70

5.2. Гадаад орнуудын туршлага: Сингапур болон Япон Улсын Туршлагаас

5.2.1. Асуудлыг Хуулиар Шийдвэрлэх нь: Сингапурын Туршлага

Сингапур нь 2017 оны шинэ Эвлэрүүлэн Зуучлалын тухай Хууль батлагдахаас өмнө мөн манай улстай ойролцоо нөхцөл байдалтай буюу хувийн эвлэрүүлэн зуучлах төвүүд болон хувь эвлэрүүлэн зуучлагчдын тусламжтайгаар байгуулсан эвлэрлийн гэрээ заавал биелэгдэх шинжгүй, эвлэрлийн гэрээгээр үүрэг хүлээсэн тал үүргээ гүйцэтгээгүй тохиолдолд албадан гүйцэтгүүлэх боломжгүй байдаг байсан.⁴¹

Харин 2017 онд шинэ Эвлэрүүлэн Зуучлалын тухай Хуулийг баталснаар, хуулийн 12 дугаар хэсэгт заасны дагуу талууд хоорондоо харилцан зөвшөөрснөөр эвлэрлийн гэрээг шүүхээс гадуурх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүд буюу төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвийн туслалцаатайгаар эсвэл хувь мэргэжлийн эвлэрүүлэн зуучлагчийн туслалцаатайгаар байгуулснаас хойш 8 долоо хоногийн дотор шүүхийн шийдвэрийн нэгэн адил үйлчлэлтэй хэмээн бүртгүүлэх боломжийг олгосон байна.⁴²

Иймд энэхүү зохицуулалтаар төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвийн туслалцаатайгаар хийсэн эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийн асуудлыг шийдсэн байх юм. Харин ийнхүү бүртгэхдээ шүүх үндсэн гурван асуудлыг харгалзан үзэж хянан эвлэрлийн гэрээг талууд шүүхийн шийдвэртэй адил тооцсоныг бүртгэдэг. Энэ нь:

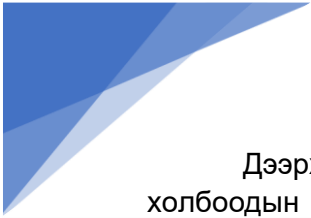
- 1) Тухайн эвлэрлийн гэрээ нь албан ёсны эрх бүхий, бүртгэлтэй хувийн эвлэрүүлэн зуучлах төвүүд эсвэл мэргэжлийн лицензтэй эвлэрүүлэн зуучлагчийн туслалцаатайгаар байгуулагдсан байх;
- 2) Эвлэрлийн гэрээг бичгээр хийсэн, талууд бүгд гэрээнд гарын үсэг зурсан байх
- 3) Хэд хэдэн тогтоосон мэдээллийг тусгасан байх. Эдгээр мэдээллүүд нь:
 - a) Эвлэрүүлэн зуучлалын туслалцаатайгаар хийсэн эвлэрлийн гэрээг байгуулсан тал тус бүрийн нэр;
 - b) Эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаанд оролцсон эвлэрүүлэн зуучлагч тус бүрийн нэр;
 - c) Эвлэрүүлэн зуучлах төвийн оролцоотойгоор хийгдсэн эвлэрлийн гэрээ бол эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаагаар хангасан төвийн нэр;
 - d) Эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаанд оролцсон эвлэрүүлэн зуучлагч тус бүрийн эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ үзүүлэх мэргэжлийн лицензийн мэдээлэл;
 - e) Эвлэрлийн гэрээ байгуулагдсан огноо;
 - f) Эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагааны үеэр талуудын тохиролцсон эвлэрлийн нөхцөлүүд.⁴³

гэсэн шаардлагууд байдаг.

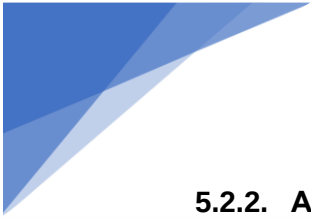
⁴¹ Gloria Lim, "International Commercial Mediation: The Singapore Model," Singapore Academy of Law Journal 31, no. Special Issue (2019): 377-404 (at 387-388)

⁴² Mediation Act 2017 (Act 1 of 2017) Section 12.

⁴³ the Singapore Mediation Act 2017 (Act 1 of 2017) Article 12(3)(c)

Дээрх шаардлагыг хангасан төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын туслалцаатайгаар хийсэн эвлэрлийн гэрээг байгуулснаас хойш 8 долоо хоногийн дотор шүүхийн шийдвэрийн нэгэн адил үйлчлэлтэй хэмээн талууд шүүхэд бүртгүүлэх боломжтой байна. Энэхүү зохицуулалтыг ашиглан эвлэрүүлэн зуучлалын олон жилийн туршлагатай Сингапур төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлал дахь эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийн асуудлыг шийджээ.

5.2.2. Асуудлыг Эвлэрүүлэн Зуучлалын Дүрмээр Шийдвэрлэх нь: Япон Улсын Туршлага

Японы Арилжааны Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Арилжааны Эвлэрүүлэн Зуучлалын Дүрмийн 26 дугаар зүйлийн 26.2-т “талуудын байгуулсан эвлэрлийн гэрээнд эвлэрүүлэн зуучлагч гэрээний талуудын хүсэлтээр гарын үсэг зурж гэрчилнэ”⁴⁴ гэж мөн 26 дугаар зүйлийн 26.3-т “талуудын аль нэгийн хүсэлтээр Японы Арилжааны Арбитрын Холбоо тус холбооны эвлэрүүлэн зуучлалын үйлчилгээний тусламжтайгаар эвлэрлийн гэрээг байгуулсныг гэрчлэхийг хүсэж болно”⁴⁵ гэж заасан байдаг.

Харин үүнээс гадна хамгийн чухал нэг зохицуулалт нь Японы Арилжааны Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Эвлэрүүлэн Зуучлалын Дүрмийн 27 дугаар зүйл юм. Дүрмийн 27 дугаар зүйлд “талууд эвлэрэлд хүрснийхээ дараа харилцан бичгээр тохиролцон эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ үзүүлсэн эвлэрүүлэн зуучлагчаа арбитрчаар томилон тухайн арбитрчаар талуудын байгуулсан эвлэрлийн гэрээг арбитрын шийдвэрийн хэлбэрээр бүртгүүлэн баталгаажуулж болно”⁴⁶ хэмээн заасан байдаг.

Эхний зохицуулалт болох Японы Арилжааны Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Эвлэрүүлэн Зуучлалын Дүрмийн 26 дугаар зүйлийн 26.2 болон 26.3 дахь хэсгийн тухайд нэгэнт байгуулсан эвлэрлийн гэрээг эвлэрүүлэн зуучлагч болон Японы Арилжааны Арбитрын Холбоогоор гэрчлүүлж байгаа нь Японы соёлын хувьд гэрээний үүргийг заавал гүйцэтгэх хангалттай хөдөлгүүр болдог. Учир нь талуудын байгуулсан эвлэрлийн гэрээг эвлэрүүлэн зуучлагч болон эвлэрүүлэн зуучлалд захиргааны туслалцаа үзүүлсэн байгууллага хоёр гэрчлэн гарын үсгээ зурж байгаа нь хоёр талууд албан ёсны гэрээ байгуулсан, үүргээ биелүүлэхээс өөр замгүй болсон, албажсан гэсэн Японы заншлын хэмжээн дэх болон бизнесийн хүрээн дэх үүргийг шууд үүсгэж байгаа юм.

Харин хоёрдох зохицуулалт болох Японы Арилжааны Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Эвлэрүүлэн Зуучлалын Дүрмийн 27 дугаар зүйлийн тухайд нэгэнт байгуулсан эвлэрлийн гэрээгээ арбитрын шийдвэрийн хэлбэрээр хүлээн авах явдал нь талуудад тус гэрээг заавал биелүүлэх хууль ёсны үүргийг үүсгэж байгаагаараа ялгаатай.

Манай орны хувьд эхний зохицуулалтаас илүү хоёрдох зохицуулалт буюу Японы Арилжааны Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Эвлэрүүлэн Зуучлалын Дүрмийн 27 дугаар зүйлийг авч хэрэглэх нь илүү үр дүнтэй байж болох юм. Энэ талаар судалгааны зургаадугаар бүлэгт дэлгэрүүлэн авч үзэх болно.

⁴⁴ Японы Арилжааны Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Арилжааны Эвлэрүүлэн Зуучлалын Дүрэм, 2020 он, 26 дугаар зүйлийн 26.2 дахь хэсэг (JCCA Commercial Arbitration Rules, 2020)

⁴⁵ Японы Арилжааны Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Арилжааны Эвлэрүүлэн Зуучлалын Дүрэм, 2020 он, 26 дугаар зүйлийн 26.3 дахь хэсэг (JCCA Commercial Arbitration Rules, 2020)

⁴⁶ Японы Арилжааны Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Арилжааны Эвлэрүүлэн Зуучлалын Дүрэм, 2020 он, 27 дугаар зүйл (JCCA Commercial Arbitration Rules, 2020)

**ЗУРГААДУГААР БҮЛЭГ. МОНГОЛ УЛСЫН ТӨРИЙН БОЛОН ТӨРИЙН БУС
БАЙГУУЛЛАГА, МЭРГЭЖЛИЙН ХОЛБООДЫН ДЭРГЭДЭХ ЭВЛЭРҮҮЛЭН
ЗУУЧЛАЛД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДЛУУД, САНАЛ ЗӨВЛӨМЖ**

6.1. Дүгнэлт

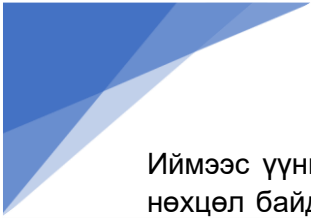
Манай улс 2012 онд Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийг батлахдаа Олон Улсын Арилжааны Эвлэрүүлэн Зуучлал болон Эвлэрүүлэн Зуучлалын Үр Дүнд Хийгдсэн Олон Улсын Эвлэрлийн Гэрээний тухай Загвар Хуулиас жишээ аван хуулийн төслийг бэлтгэсэн. Харин Загвар хуулийн 14 дүгээр зүйлд хэрвээ талууд маргаанаа шийдвэрлэн эвлэрлийн гэрээ байгуулсан нөхцөлд тус эвлэрлийн гэрээ нь заавал биелэгдэх шинжтэй байж болно хэмээн заасан. Манай орны зүгээс төсөл бэлтгэхдээ уг зохицуулалтыг оруулаагүй, харин эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагааг шүүх мөн төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоод явуулж болохоор заасан.

Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай 2012 оны хууль батлагдсанаас хойш эхлээд хэдий төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүдийн үйл ажиллагаа амжилттай явагдаж иргэд их хандаж байсан ч эвлэрлийн гэрээ байгуулсан талуудаас эхнээсээ эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийн асуудлаар гомдол гарч ирэхэд төвүүдийн үйл ажиллагаа зогсонги байдалд орсон. Учир нь бизнес эрхлэгчид эдгээр эвлэрүүлэн зуучлах төвүүдэд хандсанаас илүү шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалд хандах нь эвлэрлийн гэрээний үүргийн гүйцэтгэлийг баталгаажуулах давуу талтайг ойлгон ихэнх бизнесийн маргаанаа эвлэрүүлэн зуучлуулах тухай хүсэлт гаргагчид шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүдэд хандаж эхэлжээ.

Шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвийн эвлэрүүлэн зуучлагчийн тусламжтайгаар батлагдсан эвлэрлийн гэрээнүүдийг тухайн шүүхийн шүүгчийн захирамжаар баталгаажуулдаг онцлог давуу байдлаас үүдэн эвлэрлийн гэрээ нь заавал биелэгдэх шинжтэй шинжтэй хуулийн хүчин төгөлдөр баримт бичиг болон хувирдаг. Ийм учраас эвлэрлийн гэрээнд заасан үүргээ үүрэг хүлээсэн тал зохих ёсоор гүйцэтгээгүй нөхцөлд шүүхийн шийдвэрийн нэгэн адил албадан гүйцэтгүүлэх эрх зүйн үр дагавар үүсдэг. Үүнээс үүдэн Монгол Улсад 2014 оноос хойш үйл ажиллагаагаа явуулж эхлээд байсан төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүдэд иргэд төдийлөн хандахаа больсон. Жишээ нь МҮХАҮТ-н дэргэдэх Бизнесийн Маргааныг Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв 2015 оноос хойш нэг ч хүсэлтийг хүлээн аваагүй байна.

Гэхдээ манай оронд төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын үйл ажиллагаа зогсонги байдалд орсонд соёлын, түүх уламжлалын ялгаа мөн эдийн засгийн нөхцөл байдал ч мөн нөлөөлсөн байж болох юм. Учир нь түүхийн болоод зан заншлын хувьд манай оронд эвлэрүүлэн зуучлалын соёл төдийлөн төлөвшиж амжаагүй. Япон, Солонгос, Хятад улсуудтай адил Күнзийн сургаалыг баримтлан тус сургаалд мэргэшсэн эрдэмтэн нэгэнд очиж маргаанаа эвлэрэн хэлэлцэх соёл манай түүхэнд байгаагүй.

Түүнчлэн манай орны хувьд бизнесийн маргаанаа эвлэрүүлэн зуучлуулахаар хандаж байгаа хүсэлт гаргагчдын ихэнх нь жижиг дунд бизнес эрхлэгчид байх юм. Харин улсын хэмжээнд 1-5 жилийн настай олон тооны залуу жижиг дунд бизнес эрхлэгчид байна.

Иймээс үүнийгээ дагаад үйл ажиллагаа нь тогтворжоогүй, санхүүгийн төдийлөн сайнгүй нөхцөл байдалд байгаа жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдийн хувьд төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын тусламжтайгаар хийгдсэн эвлэрлийн гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэх нь харьцангуй хүндрэлтэй байгаагаас эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэл хангагдахгүй байх явдал их байж болох юм.

Харин манай улсад өнөөдрийн байдлаар хэд хэдэн төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүдээс хамгийн амжилттай үйл ажиллагаагаа тодорхой хугацаанд явуулсан (хэдий бага хэмжээний хэрэг маргаан хүлээж авсан ч), хамгийн их нийтэд хүрсэн гурван эвлэрүүлэн зуучлах төв байгаа нь МҮХАҮТ-н дэргэдэх БМЭЗ Төв, Улаанбаатар хотын Худалдааны Танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв, мөн Монголын Олон улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв юм.

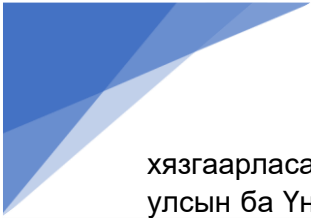
БМЭЗ Төвийн хувьд 2015 онд буюу байгуулагдсан эхний жилдээ 85 эвлэрүүлэн зуучлалын үйлчилгээ авах хүсэлтийг хүлээн авсан ч мөн тус жилээс амжилттай хийгдсэн эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийн асуудал яригдаж эхлэхэд үйл ажиллагаа нь зогсонги байдалд орж өдгөө нэг ч хэрэг маргаанд эвлэрүүлэн зуучлалын үйлчилгээ үзүүлэхгүй байна.

Харин Улаанбаатар хотын Худалдааны Танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн үйл ажиллагаа нь адилхан зогсонги байдалд орсон ч БМЭЗ Төвтэй харьцуулахад Улаанбаатар хотын Худалдааны Танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв олон нийтэд хандсан төвийг танилцуулах ажлаа харьцангуй тогтвортой явуулж байна.

Төвүүдийн дүрмийн зохицуулалтуудын тухайд, өмнөх бүлгүүдэд авч үзсэнчлэн БМЭЗ Төв, Улаанбаатарын хотын Худалдааны Танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв болон Монголын Олон улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвүүдийн Эвлэрүүлэн Зуучлалын Дүрэм хоорондоо ихээхэн ойролцоо зохицуулалтуудтай. Гэхдээ Монголын Олон улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Дүрэм нь эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийг баталгаажуулахтай холбоотой асуудлыг тодорхой түвшинд шийдэх гэж оролдсон байх юм.

Монголын Олон улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Дүрмийн 4 дүгээр зүйлийн 4.3-т “эвлэрүүлэн зуучлалын гэрээг Монголын Олон улсын ба үндэсний Спортын арбитраар баталгаажуулсан байна. Энэ нь шүүхэд хандаж захирамж, гүйцэтгэх хуудас бичүүлэх үндэслэл болно” хэмээн зааж тус төвийн эвлэрүүлэн зуучлалын туслалцаатайгаар хийгдсэн эвлэрлийн гэрээг Монголын Олон Улсын ба Үндэсний Спортын Арбитраар баталгаажуулан арбитрын шийдвэрт тооцон гүйцэтгүүлэх зохицуулалтыг хийсэн.

Хэдий тус зохицуулалт нь төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын ажиллагаанд өргөн тохиолдох бэрхшээл болох эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийн асуудлыг шийдвэрлэх гэж оролдсоноороо сайшаалтай ч шууд арбитрын байгууллага эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаа дундуур оролцож талуудын саналыг харгалзалгүйгээр эвлэрлийн гэрээг баталгаажуулахаар зохицуулсан нь эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаанд талуудын эдлэх тэгш эрх, чөлөөт байдлын зарчмыг

хязгаарласан шинжтэй байна. Түүнчлэн ийнхүү зохицуулалт хийсэн ч өдгөө Монголын Олон улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төв нэг ч хүсэлт хүлээн аваагүй байна.

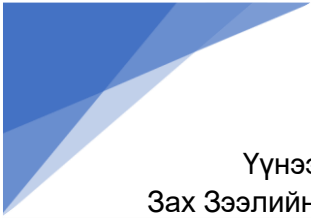
Тэгвэл уг судалгааны ажил нь зөвхөн практик нөхцөл байдал, хуулийн зохицуулалтад анализ хийгээд орхилгүй, маргалдагч талуудын хувьд эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ авах байгууллагаа сонгохдоо яагаад төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын төвүүдийг сонгохоос татгалзаж байгаа талаар илүү нарийн судлан зан үйлийн эдийн засгийн шинжлэх ухааны үүднээс мөн тайлбарласан.

Швейцарын математикч Даниел Берноуллигийн *EUT* буюу *Expected Utility Theory* онолын хоёрдох консефтоор “эрсдэлтэй сонголтууд горилогдож буй баялгийн түвшнээрээ хэмжигдэж хийгддэг” гэж үздэг. Өөрөөр хэлбэл *EUT* консефт нь аливаа этгээд эрсдэлтэй, өөрт нь ашигтай байх эсэх нь тодорхойгүй шийдвэр гаргахдаа тухайн сонголтуудын өөрт хамгийн ашигтай байх нь ойлгомжтой, горилогдож буй чанар нь их вариантыг сонгодог талаарх тезис юм.

Харин шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвөөс эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ аван байгуулагдсан эвлэрлийн гэрээ нь шүүгчийн захирамжаар баталгаажуулагддаг тул төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвийн эвлэрүүлэн зуучлагчаас эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ аван хийгдсэн эвлэрлийн гэрээнээс илүү их бодит байдал дээр хэрэгжих баталгааг буюу чанарын баталгаа өгдөг. Иймд Берноуллигийн *EUT*-ийн хоёрдох консефтын дагуу маргааны талууд өөрт хамгийн ашигтай байх нь ойлгомжтой, горилогдож буй чанар нь их вариантыг буюу шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвийг сонгож байгаа юм.

Мөн түүнчлэн өөр нэг зан үйлийн эдийн засгийн үүднээс асуудлыг тайлбарлаж болох консефт нь эдийн засагч Жеорж Акерлофын “Нимбэгний Зах Зээлийн Онол” юм. Акерлофын “Нимбэгний Зах Зээл” консефтын гол агуулга нь аливаа бусад бараа бүтээгдэхүүний зах зээл дэх мэдээллийн хомс байдал болон ямарваа нэг бүтээгдэхүүний зах зээл дэх хэт их нэр хүнд эцэст нь хэрэглэгчид чанар сайн эсэхээс үл хамааран нэр хүнд сайтай бүтээгдэхүүнийг худалдан авахад (жишээ нь авто машин худалдан авлаа гэхэд худалдан авагч зах зээлд мэдэгдсэн нэр хүнд бага ч сайн чанарын авто машин авахаас илүүтэйгээр нэр хүнд сайтай, нимбэгэн автомашин (чанар муутай гэсэн Америк хэллэг) худалдан авах явдалд) хүргэдэг гэсэн гол санаа юм.

Иргэд шүүхийн дэх эвлэрүүлэн зуучлалыг төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалаас илүүтэйгээр мэдэж байх бөгөөд төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын талаарх мэдээлэл хомс байх нь элбэг. Мөн эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагааны чанарын талаарх мэдээллээс илүүтэй эвлэрүүлэн зуучлалын үр дүнд хийгдсэн эвлэрлийн гэрээг шүүгчийн захирамжаар баталгаажуулах онцлогоор нь шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалыг олонд таниулах нь элбэг, мөн шүүхийн ерөнхий зөвлөл болон шүүх байгууллагуудын тамгын газрын зүгээс шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлал ихээхэн хэмжээний өргөдлийг хүлээн авдаг, өндөр хэмжээний статистик үзүүлэлт гаргаж байгаа талаар тогтмол олон нийтэд хандсан мэдэгдэл, мэдээлэл хийдэг.

Үүнээс үзэхэд эдгээр дурдсан нөхцөл байдлуудаас үүдэн Акерлофын “Нимбэгний Зах Зээлийн Онол”-ын дагуу маргалдагч талууд олон нийтэд хандсан мэдээлэл сайтай, нэр хүнд сайтай шүүхийн дэх эвлэрүүлэн зуучлалыг төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалаас илүүтэйгээр сонгоход хүргэдэг байна.

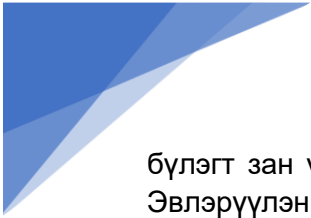
Тэгвэл эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийн асуудлыг олон улсын эрх зүйд хэрхэн шийдвэрлэхээр оролдсоныг авч үзвэл НҮБ-ээс Эвлэрүүлэн Зуучлах Ажиллагааны Үр Дүнд Хийгдсэн Олон Улсын Эвлэрлийн Гэрээний тухай Конвенцыг 2018 онд баталсан. Тус Конвенц нь конвенцод нэгдэн орсон орон бүр эвлэрүүлэн зуучлагчийн тусламжтайгаар хийгдсэн олон улсын арилжааны маргааныг шийдвэрлэсэн эвлэрлийн гэрээг тухайн улсын шүүхийн шийдвэрийн нэгэн адил хүлээн зөвшөөрч биелүүлэх талаарх нэг гол агуулгатай. Иймд олон улсын эрх зүйн орчин үеийн чиг хандлага хувийн эвлэрүүлэн зуучлах төвүүд буюу төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүдэд хийгдсэн эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийг шүүхийн шийдвэрийн нэгэн адил үзэж хангах явдлыг дэмжиж байгаа юм.

Эцэст нь дүгнэвэл Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай 2012 оны хуулийн 8 дугаар зүйлд төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоод эвлэрүүлэн зуучлалын үйлчилгээ үзүүлж болохоор заасан ч бодит байдал дээр эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийн асуудлаас үүдэн иргэд, аж ахуйн нэгжүүд эдгээр эвлэрүүлэн зуучлалуудаас илүүтэй шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалд хандаж байна. Ихэнх төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүдийн үйл ажиллагаа зогсонги байдалд орсон. Эвлэрүүлэн зуучлах тухай хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй байна.

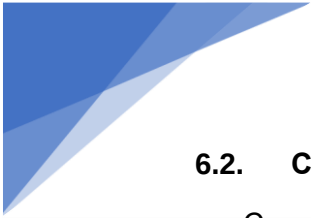
Харин шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлалын ажиллагаа амжилттай явагдаж, олон тооны эвлэрлийн гэрээг амжилттай хийж байгаа тул шүүхийн тамгын газар болон холбогдох бусад байгууллагууд мөн зарим судлаачид Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай 2012 оны хууль амжилттай хэрэгжиж байна гэж мэдэгддэг. Гэтэл Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийн цөөн хэдэн хэрэгжилт муутай зохицуулалтуудын нэг нь төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын асуудал юм.

Уг судалгааны ажил шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлал төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын ажиллагааны хөгжилд саад болж байна гэж үзэхээс илүүтэй “шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаа амжилттай явагдаж байгаа нь сайшаалтай, гэхдээ үүний хажуугаар төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалд иргэд, бизнес эрхлэгчдийг хэрхэн илүү хандуулдаг болох талаар анхаарах цаг болжээ” гэсэн үндсэн санааг гаргахыг зорилоо.

Гэвч энэ нь төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалыг сурталчлаад нэг өдрийн дотор шийдэгдэх асуудал биш, маргалдагч талууд эвлэрүүлэн зуучлах төвөө сонгохдоо олон талаас нь бодон, хэд хэдэн нарийн хүчин зүйлээс үүдэн өөрт хамгийн ашигтай, баталгаатай байх эвлэрүүлэн зуучлах төв буюу шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалыг сонгож байгааг уг судалгааны ажлын дөрөвдүгээр

бүлэгт зан үйлийн эдийн засгийн шинжлэх ухааны үүднээс нарийн тайлбарласан. Иймд Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай 2012 оны хуулийн 8 дугаар зүйлийн хэрэгжилтийг хангахын тулд маш нарийн боловсруулсан санал шаардлагатай.

6.2. Санал, Зөвлөмж

Санал, зөвлөмжийг хүргэхээс өмнө юун түрүүнд төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын давуу талыг, яагаад Монгол Улсад төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлал ач холбогдолтойг дахин нэг онцлон дурдах нь зүйтэй болов уу?

Шүүхийн дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлал ачаалал ихээхэн өндөр, үүнийгээ дагаад нэг эвлэрүүлэн зуучлагчид ногдох хэргийн тоо өндөр байдаг. Харин төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүд харьцангуй ачаалал багатай тул нэг эвлэрүүлэн зуучлагчид ногдох хэргийн тоо бага, ихэнх тохиолдолд нэг эвлэрүүлэн зуучлагч нэг цаг хугацаанд нэг л маргаан дээр ажиллах байдлаар явагддаг. Үүнийг дагаад чанарын асуудал мөн гарч ирнэ. Нэг дор хэд хэдэн маргаан дээр зэрэг ажиллаж байгаа эвлэрүүлэн зуучлагчаас илүүтэй тооны хувьд харьцангуй бага, цөөн хэрэг дээр эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ үзүүлж байгаа эвлэрүүлэн зуучлагч маргаан тус бүрд гаргах цагийн хувьд илүү их байж, илүү анхаарал хандуулах боломж их байдаг.

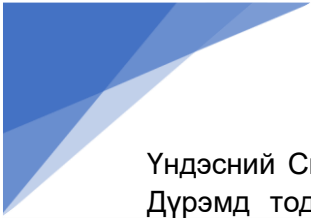
Иймд аль аль талдаа шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлал болон төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлалын үйлчилгээг чанартай байлгахын тулд шүүх дэх эвлэрүүлэн зуучлалын ачааллыг тэнцвэржүүлэх байдлаар төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүдийн үйл ажиллагааг тогтворжуулах, Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн хэрэгжилтийг хангах шаардлагатай байна.

Тэгвэл асуудлыг шийдэх гарц, гаргалгааг судалж үзвэл судалгааны ажлын тавдугаар бүлэгт авч үзсэнчлэн Сингапур нь мөн манай улстай ойролцоо нөхцөл байдалтай буюу хувийн эвлэрүүлэн зуучлах төвүүд болон хувь эвлэрүүлэн зуучлагчдын тусламжтайгаар байгуулсан эвлэрлийн гэрээ заавал биелэгдэх шинжгүй, эвлэрлийн гэрээгээр үүрэг хүлээсэн тал үүргээ гүйцэтгээгүй тохиолдолд албадан гүйцэтгүүлэх боломжгүй байдаг байсан.

Харин Сингапур 2017 онд шинэ Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулиа баталснаар, хуулийн 12 дугаар хэсэгт заасны дагуу талууд харилцан зөвшөөрснөөр эвлэрлийн гэрээг шүүхээс гадуурх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүд буюу төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвийн туслалцаатайгаар эсвэл хувь мэргэжлийн эвлэрүүлэн зуучлагчийн туслалцаатайгаар байгуулснаас хойш 8 долоо хоногийн дотор шүүхийн шийдвэрийн нэгэн адил үйлчлэлтэй хэмээн шүүхэд бүртгүүлэх боломжтой болсон.

Манай улсын хувьд уг хуулийн зохицуулалтыг жишээ болгон авч хуульдаа нэг зүйл заалтын нэмэлт өөрчлөлт хийх боломжтой. Гэхдээ уг судалгааны ажлаар хуулийг өөрчилж гэхээсээ илүүтэй байгаа нөхцөл байдал, хууль тогтоомждоо үндэслээд практик дээр хуульд гар хүрэлгүйгээр эвлэрүүлэн зуучлах төвүүдийн дүрэмд өөрчлөлт хийснээр асуудлыг шийдвэрлэж болох арга замыг эрэлхийлэхийг зорилоо.

Манай төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүдийн дүрэмд төдийлөн тусгагдаагүй (Монголын Олон улсын ба

Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн 2017 оны Дүрэмд тодорхой хэмжээгээр тусгагдсан) эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийн асуудлыг шийдвэрлэж болох нэг зохицуулалт Японы Арилжааны Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Эвлэрүүлэн Зуучлалын Дүрэмд байдаг.

Японы Арилжааны Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Эвлэрүүлэн Зуучлалын Дүрмийн 27 дугаар зүйлд “талууд эвлэрэлд хүрснийхээ дараа харилцан бичгээр тохиролцон эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ үзүүлсэн эвлэрүүлэн зуучлагчаа арбитрчаар томилон тухайн арбитрчаар талуудын байгуулсан эвлэрлийн гэрээг арбитрын шийдвэрийн хэлбэрээр бүртгүүлэн баталгаажуулж болно” хэмээн заасан байдаг.

Ингэснээр энэ төрлийн зохицуулалтыг Эвлэрүүлэн Зуучлах Дүрэмдээ тусгасан төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүдэд хийгдсэн эвлэрлийн гэрээ нь арбитрын шийдвэрээр баталгаажих тул гэрээний гүйцэтгэлийн асуудал тулгарахгүй давуу талтай болно. Харин ийнхүү шинэ зохицуулалтыг төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүд хийхдээ нэг анхаарах зүйл нь автоматаар арбитр орж ирэн шууд эвлэрлийн гэрээг баталгаажуулахаар зохицуулалт хийхгүй байх явдал юм.

Учир нь энэ нь эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаанд талуудын эдлэх тэгш эрх, чөлөөт байдлын зарчмыг хязгаарласан шинжтэй болох ба талуудын хооронд байгуулагдсан арбитрын хэлэлцээр буюу талуудын эвлэрлийн гэрээг арбитраар баталгаажуулахыг хүлээн зөвшөөрсөн явдал байхгүй байхад шууд арбитр оролцон эвлэрлийн гэрээг баталгаажуулахаар зохицуулах нь төдийлөн оновчгүй юм.

Иймд талуудад сонгох боломжийг олгосон байдлаар эвлэрүүлэн зуучлах үйлчилгээ үзүүлсэн эвлэрүүлэн зуучлагчаа арбитрчаар томилон тухайн арбитрчаар эвлэрлийн гэрээг арбитрын шийдвэрийн хэлбэрээр баталгаажуулах боломжийг талуудад олгох ердөө нэг зүйл заалтыг төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүд өөрсдийн дүрэмдээ оруулснаар тодорхой хэмжээнд эвлэрлийн гэрээний гүйцэтгэлийн асуудлыг шийдвэрлэж болох юм.

Мөн эцэст нь дүгнэхэд бусад хууль тогтоомжийн нарийвчлал байхгүйгээс манай орны төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлал ихэнх тохиолдолд бизнесийн болон спортын маргааны хүрээнд байна. Харин эдгээр харилцаанууд дахь эвлэрүүлэн зуучлал, эвлэрлийн гэрээг гүйцэтгэх зэрэг асуудлууд нь бизнесийн болоод спортын соёл хэр төлөвшсөнөөс шууд хамааралтай. Гэтэл Монгол Улсад ардчилсан нийгэм, чөлөөт эдийн засаг бий болоод гучаад жилийн л нүүр үзэж байгаа тул бизнесийн соёл, спортын харилцааны соёл төдийлөн хөгжиж амжаагүй байна.

Иймд Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийн хэрэгжилтийн асуудал зөвхөн хууль дахь асуудлаар хязгаарлагддаггүй, зөвхөн хуулийн хэм хэмжээнд өөрчлөлт хийхээр оруулсан саналаар шийдэгддэггүй, харин бизнесийн болоод спортын зэрэг мэргэжлийн түвшин дэх дотоод соёл, хариуцлагын мэдрэмж өндөрсөхөд дагаад Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийн хэрэгжилт сайжирна.

НОМ ЗҮЙ

Хууль тогтоомж, дүрмүүд:

1. Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хууль, 2012 он
2. Сингапурын Эвлэрүүлэн Зуучлалын тухай Хууль, 2017 он, Singapore Mediation Act 2017 (Act 1 of 2017)
3. Японы Арилжааны Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Арилжааны Эвлэрүүлэн Зуучлалын Дүрэм, 2020 он, (JCAA Commercial Arbitration Rules, 2020)
4. УБХТ-ийн Удирдах Зөвлөлийн 2015 оны 07 дугаар сарын 09-ний өдрийн 1-1-1 тоот шийдвэрийн 2 дугаар хавсралт, Улаанбаатарын хотын Худалдааны Танхимын дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Дүрэм, 2015 он
5. Монголын Олон улсын ба Үндэсний Спортын Арбитрын Холбооны дэргэдэх Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Дүрэм, 2017 он
6. МҮХАҮТ-н дэргэдэх Бизнесийн Маргааныг Эвлэрүүлэн Зуучлах Төвийн Дүрэм, 2014 он

Монгол хэл дээрх эх сурвалж:

1. Шүүхийн Ерөнхий Зөвлөл, Шүүх Эрх Мэдэл мэдээлэл арга зүйн улирал тутмын эмхэтгэл, 2020 он, №2,
2. Б.Цэндсүрэн “Эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаанд тулгамдаж буй зарим асуудал, шийдвэрлэх арга зам” (2021), ... дахь/дэх тал. Legaldata-аас унших боломжтой: <https://legaldata.mn/b/1246>,
3. М.Батчимэг “Төрийн болон төрийн бус байгууллагын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаанд анхаарах асуудал” (2018), ... дахь/дэх тал. Legaldata-аас унших боломжтой: <https://legaldata.mn/b/930>,
4. Э.Санчир-Уяа “Шүүхийн бус журмаар эвлэрүүлэн зуучлалд тулгамдаж буй асуудал” (2018), ... дахь/дэх тал. Legaldata-аас унших боломжтой: <https://legaldata.mn/b/407> нийтлэлүүдийг харна уу?
5. Тэшигийн Мөнхжаргал, Монгол дахь Арбитрын Шүүхийн Товч Танилцуулга, МҮХАҮТ-н хэвлэх үйлдвэр, 2015.
6. Монгол Банк, “Жижиг Дунд Үйлдвэрлэлийн Хөгжил, Санхүүжилтийн Байдал” Судалгаа, Товхимол 6.
7. МҮХАҮТ-н Цахим Хуудас, БМЭЗ, <https://www.mongolchamber.mn/p/46> (сүүлд нэвтэрсэн 2023 оны 12 дугаар сарын 02)
8. БМЭЗ Төвийн Нарийн Бичгийн Дарга, Эвлэрүүлэн Зуучлагч Н.Батдоржтой хийсэн ярилцлага, 2023 оны 11 дүгээр сарын 27-ны өдөр, ярилцлага авсан: М.Мөнхнаран (LL.D.), ярилцлага өгсөн: Н.Батдорж (БМЭЗ Төвийн Нарийн Бичгийн Дарга, Эвлэрүүлэн Зуучлагч)
9. Улаанбаатарын Худалдаа Аж Үйлдвэрийн Танхим, “Арбитр: Эвлэрүүлэн Зуучлал,” <https://www.ubchamber.mn/p/135> (сүүлд нэвтэрсэн 2023 оны 11 дүгээр сарын 14)
10. Монголын Олон Улсын ба Үндэсний Спортын Арбитр, “Эвлэрүүлэн зуучлалын стандарт заалт,” <http://sportarbitration.mn/152/single> (сүүлд нэвтэрсэн 2023 оны 11 дүгээр сарын 14)

-
11. Хууль Зүйн Үндэсний Хүрээлэн, “Татварын Хэрэг, Маргаан Хянан Шийдвэрлэх Тогтолцоо,” Харьцуулсан судалгааны тайлан, 2022 он,
 12. Олон улсын угсаатны шашны эвлэрүүлэн зуучлалын төв, Олон Улсын энхийг сахиулагчид <https://icermediation.org/mn/>
 13. Шүүхийн Ерөнхий Зөвлөлөөс сар бүр зохион байгуулдаг “Нээлттэй шүүх” хэвлэлийн бага хурал, нийтэд мэдээлсэн мэдээллийн дэлгэрэнгүйг: <https://ikon.mn/n/fjy> (сүүлд нэвтэрсэн 2023 оны 12 дугаар сарын 02),
 14. Хан-Уул дүүргийн шүүхийн шүүгч Д.Дэлгэрцэцэгтэй эвлэрүүлэн зуучлалын талаар хийсэн ярилцлага <https://www.assa.mn/a/15880> (сүүлд нэвтэрсэн 2023 оны 12 дугаар сарын 02)

Гадаад хэл дээрх эх сурвалж:

1. Alexander, Nadja Marie, Mediation in the Modern Millennium (June 8, 2002). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3862397>
2. Hong Kong Mediation Council, <https://www.hkiac.org/mediation/what-is-mediation/hong-kong-mediation-council> (Dec 2, 2023)
3. Hong Kong Mediation Center, <https://www.mediationcentre.org.hk/en/aboutus/HistoryAndDevelopment.php> (Dec 2, 2023)
4. Hiroshi Watanabe, “Jusha, Literati and Yangban: Confucianists in Japan, China and Korea”, Senri Ethnological Studies, Vol. 28, (1990):13-30
5. Singapore Mediation Centre, <https://mediation.com.sg/> (Dec 2, 2023)
6. JCAA Mediation, <https://www.jcaa.or.jp/en/mediation/whyjcaa.html> (Dec 2, 2023)
7. Hong Kong Mediation Centre, History and Development, <https://www.mediationcentre.org.hk/en/aboutus/HistoryAndDevelopment.php>
8. United Nations: Handbook on the avoidance and resolution of tax disputes, 2021,
9. Peter C. Fishburn, “Expected Utility: An Anniversary and a New Era,” Journal of Risk and Uncertainty, Published by Springer, Vol. 1, No. 3 (September 1988): 267-283
10. Davis, John B. and Et Al. The Handbook of Economic Methodology, (1998)
11. George A. Akerlof, “The Market for ‘Lemons’: Quality Uncertainty and the Market Mechanism,” The Quarterly Journal of Economics, Published by Oxford University Press, Vol. 84, No. 3 (Aug, 1970): 488-500
12. S. I. Strong, "The Role of Empirical Research and Dispute System Design in Proposing and Developing International Treaties: A Case Study of the Singapore Convention on Mediation," Cardozo Journal of Conflict Resolution 20, no. 4 (Summer 2019): 1103-1122
13. Natalie Y. Morris-Sharma, "The Singapore Convention Is Live, and Multilateralism, Alive," Cardozo Journal of Conflict Resolution 20, no. 4 (Summer 2019): 1009-1022
14. Christina G. Hioureas, "The Singapore Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation: A New Way Forward," Ecology Law Quarterly 46, no. 1 (2019): 61-70
15. Gloria Lim, "International Commercial Mediation: The Singapore Model," Singapore Academy of Law Journal 31, no. Special Issue (2019): 377-404 (at 387-388)
16. Singapore Mediation Act 2017 (Act 1 of 2017)
17. Japanese Commercial Arbitration Association, Commercial Arbitration Rules, 2020